

ZÁKLADY PEDAGOGIKY

PaedDr. Pavol Tománek, PhD.

1. Pedagogika a výchova

Čo je to vlastne pedagogika?!

Pedagogika, ako hovorí Prucha, je vedou, ktorá sa zaoberá výchovou (edukáciou) a vzdelávaním. Má svoje pravidlá, normy, systém. Praktická pedagogika sa potom osvojuje, napr. v učiteľskom prostredí a pod. Niektorí autori (ja sa pripájam k nim) hovoria, že edukácia = výchova + vzdelávanie.

Názov pedagogika vznikol:

- z latinského slova **paedagogus** – vychovávateľ,
- v gréckej terminológii sa toto slovo – **paidagógos** – prekladá ako otrok, doslova otrok vo vychovávaní iných, služobník iných,
- grécke slovo **paidos** – chlapec, **agó** – vedenie niekoho – čiže pedagogika sa rozumie ako vedenie niekoho. Toto je najčastejšia a najkratšia definícia pedagogiky. Ak by ste pri skúške zabudli na všetko o pedagogike, aspoň toto uveďte. Dobré to zapôsobí na skúšajúcich. ☺

Pedagogika sa najčastejšie chápe ako veda o výchove, i keď aj tu sú rôzne názory na toto poňatie pedagogiky.

Pedagogika = veda o výchove, ktorá skúma výchovu ako sociálny fenomén. Súvisí teda aj so sociálnymi vedami (sociológia, sociálna psychológia...), pričom sa zameriava na človeka ako na **BIO_PSYCHO_SOCIO_PNEUMA** osobnosť.

Predmetom pedagogiky = je skúmanie javov z vedy o výchove, problematiky cieľov, postupov, foriem, podmienok a interakcia s inými vedami.

Predmet je : **materiálny** – človek a **formálny** – pohľad výchovy, zorný uhol, pod akým sa pozerám na to, či je človek vychovávateľný.

Subjekt a objekt výchovy: najdôležitejšími prvkami výchovného systému sú vychovávaný (**objekt**) a vychovávateľ (**subjekt**). V procese výchovného pôsobenia sa často objekt výchovy (vychovávaný) zmení na subjekt výchovy (vychovávateľ), ak je nielen vychovávaný inými,

ale i sám vychováva. Zo spoločenského hľadiska je vychovávateľ predstaviteľ rodiny, štátu, cirkvi..., ktorý naplňa výchovný proces obsahom v zmysle rodinných, štátnych, cirkevných.. záujmov.

Pedagogické vedy sa rozčleňujú na základné, aplikované a hraničné (filozofia výchovy...).

Pedagogika má viacero delení, napr. školská, inžinierska, profesijná...

Delenie pedagogických disciplín:

A) VERTIKÁLNE ČLENENIE:

- **Prenatálna psychológia a pedagogika:** ide tu o skúmanie dieťaťa ešte pred jeho narodením. Nie iba po fyzickej stránke, ale aj jeho psychiku a ako vplýva psychika matky na vývoj dieťaťa, ktoré ešte nosí. Skúma aký postoj je pre dieťa ideálny.
- **Pedagogika dieťaťa v predškolskom veku:** spojená opäť s psychológiou. Dôležité sú základné návyky, disciplína, vstup do školy.
- **Školská pedagogika:** vplyv v škole, nakoľko je možný? Nakoľko sa dá vychovať aj cez školu.
- **Andragogika:** sprevádzanie dospelého človeka životom. Výchova a sebavýchova. Vývoj až do smrti. (Erikson)

B) HORIZONTÁLNE ČLENENIE:

Horizontálne členenie pedagogiky je členenie podľa jednotlivých odborov pedagogiky.

Špeciálna pedagogika. Zaoberá sa vyučovaním a výchovou postihnutých jedincov. Zvažuje sa, či je to ešte súčasť pedagogiky alebo už imanentná disciplína. Postihnutí sa totiž sami vyčleňujú z kolektívu, a preto musia mať vlastné školy aj vlastnú pedagogiku. V súčasnosti sa špeciálna pedagogika delí až na 10 oblastí – napr. pedagogika zrakovo postihnutých (tyflopädagogika), pedagogika sluchovo postihnutých (surdopädagogika), pedagogika telesne postihnutých (somatopédia), pedagogika mentálne postihnutých (psychopédia), pedagogika mravne narušených (etopédia). Hlavným cieľom špeciálnej pedagogiky je začlenenie postihnutých jedincov medzi zdravých ľudí a do pracovného procesu.

Sociálna pedagogika. Je to pedagogika vzťahov medzi sociálnymi skupinami. Je to medziobor medzi sociológiou a pedagogikou. Má za úlohu sledovať napr. sociálne postavenie rodín žiakov.

Kresťanská pedagogika. Aplikuje sa na kresťanských školách. Od obvyčajnej pedagogiky sa líši nadcieľmi (zámerná kresťanská výchova). Na kresťanských školách nie je ujma na vedomostiach v porovnaní so štátnymi školami.

Mimoškolská pedagogika. Realizuje sa mimo vyučovania (školské družiny, výlety, záujmové krúžky...). Je súčasťou školskej výchovy, pretože sa uskutočňuje pod patronátom školy.

Vojenská pedagogika. Týka sa vojenského výcviku. Od všeobecnej pedagogiky sa líši cieľmi a prostriedkami.

Liečebná pedagogika. Je to pomerne nová oblasť pedagogiky. Zaoberá sa pedagogickým liečením chorôb, pretože na pacientov (najmä deti) treba výchovne vplyvať. Nemožno si ju však mýliť so špeciálnou pedagogikou, ktorá lieči postihnutých; liečebná pedagogika lieči chorých.

Montesoriiovská pedagogika. Je to pedagogický systém vytvorený Máriou Montessori, ktorý sa zakladá na rozvoji zmyslov. Uplatňuje sa v predškolskej pedagogike a špeciálnej pedagogike (pri telesnom postihnutí).

Waldorfská pedagogika. Je to alternatívna pedagogika. Podstatou vzdelávania je, že žiak sa neučí to čo musí, ale to čo chce. Nadriadený teda nie je učiteľ, ale sám žiak. Nie je tu hodnotenie, ba v nižšom veku ani ročníky.

Tvorivá pedagogika. Zdôrazňuje aktivitu detí na hodine.

Integračná pedagogika. Sceľuje všetky smery pedagogiky – je to vlastne všeobecná pedagogika.

Pomocné vedy pedagogiky a ich členenie, hraničné disciplíny

Pedagogika je spoločenská vedná disciplína, ktorá čerpá dôležité informácie od vied spoločenských i prírodných. Tieto vedy jej umožňujú hlbšie prenikať do podstaty výchovných a vzdelávacích javov a vidieť ich v celej ich spoločenskej, psychologickej a biologickej podmienenosti.

Pomocné vedy pedagogiky:

Všeobecná psychológia; Vývinová psychológia, pedagogická psychológia, sociálna psychológia, biologicko – lekárske, filozofia, technické a iné: právne vedy, ekonomické vedy.

Bezprostredné informácie čerpá pedagogika z **filozofie**, s ktorou tvorí hraničnú vedu – **filozofiu vzdelávania**. Filozofia vzdelávania objasňuje gnozeologické otázky súvisiace s rozvojom poznania.

Sociálna pedagogika ako hraničná veda medzi pedagogikou a **sociológiou** skúma vplyv sociálneho prostredia na výchovný a vzdelávací proces. Predmetom sociálnej pedagogiky sú výchovné a vzdelávacie procesy v rodine, v škole, v cirkevných inštitúciách, v rovesníckych skupinách a v lokálnom prostredí.

Pedagogická psychológia je hraničnou vedou medzi pedagogikou a **psychológiou**. Predmetom jej skúmania je vnútorný proces pretvárania psychiky vychovávaného.

Ekonomika vzdelávania je hraničnou vedou medzi pedagogikou a **ekonomikou**. Zaoberá sa optimálnymi ukazovateľmi rozvoja výchovy z ekonomického hľadiska.

Školská hygiena je hraničnou vedou medzi pedagogikou a **medicínou**. Určuje hygienické požiadavky a normy na vzdelávací a výchovný proces.

Iné hraničné vedy: psychopedagogika, biologická pedagogika. Hraničné vedy pedagogiky odzrkadľujú nielen diferenciáciu vied, ale aj ich integráciu. Vedné odbory sa rozvíjajú v súčinnosti s príbuznými odbormi, ktoré im umožňujú dosahovať exaktnejšie výsledky.

Keďže sa pedagogika zaoberá výchovou a vzdelávaním, musíme si zdefinovať práve tieto termíny, aby sme im bližšie lepšie porozumeli.

Výchova – je všetkým, ako a čím vychovávame. Výchovu si viac-menej ako proces ani neuvedomujeme, je pre nás samozrejmá.

Výchova je cieľavedomým, zámerným pôsobením edukátora na edukanta a naopak, s úmyslom byť vychovávaný, vedený napr. k určitým hodnotám a pod.

Edukátor – učiteľ.... edukant - žiak...

Výchova sa uskutočňuje vždy a všade. Resp. už od nášho detstva, či skôr počatia až po našu smrť. Človek je v každom období vychovávaný a vychovávateľný a sám aj výchovu odovzdáva. Výchova je proces, ktorý neprestáva. Každý z nás si najmä v dospelosti vyberá výchovu, ktorá jemu práve sedí, často však je s rozporom s okolitým svetom pre jej liberálnu

povahu. V dnešnom svete sa preto objavuje fakt, že všetci chcú vychovávať, ale nikto nechce byť vychovávaný (povedal maltský prof. dogmatiky E.Vella).

Výchova sa uskutočňuje, ako sme si povedali, všade. Resp. **v rodine, škole, na pracovisku, v školskom kolektíve, medzi manželmi, deťmi a pod.** Jednoducho, výchovou sme všetci ovplyvnení a najviac sa dostáva výchova do rozkvetu práve svojou úlohou v sociálnom prostredí. Dalo by sa povedať, že výchova bez sociálneho prostredia, bez socializácie by nemala zmysel, výchova bez ľudí nemá plný zmysel. Načo by som sa sám vychovával, ak by som to nemohol ukázať iným, ako som vychovaný?

Pre žiaka je dôležitá predovšetkým školská výchova, pretože v škole strávi najviac času.

☺ Určite ste sa stretli s mottom, kedy rodičia nadávajú na učiteľov a učiteľia na žiakov, kto spravil chybu vo výchove, keď ich dieťa napr. začne drogovat'... (diskusia)

Výchova má byť predovšetkým odovzdaním posolstva lásky, nie násilia. Láska sa tu nechápe, ako mnohí mladí hovoria, cit, ale ako obeta. Zabúdam na svoje predstavy o tom, ako má vyzerat' svet, aby sa naplno rozvinuli tvoje predstavy. Napr. v manželstve sa musia manželia jeden pre druhého obetovať, aby sa viac milovali a zdokonaľovali sa. Milujem ťa takého, aký si, s tvojimi chybami a vlastnosťami. **Pozor:** neznamená to, že vy schvaľujete jeho chyby, ale rešpektujete ho s jeho chybami, pretože aj vy ste občas slabí a upadnete.

Lenže, toto sú pre nás často prázdne pojmy, termíny až dovtedy, pokiaľ nezačneme ich žiť v praktickom živote. Na stredných školách ste sa dozvedeli, čo je to učenie, vyučovanie. Ako neradi sme hovorili, že máme teraz vyučko, zasa sa budeme nudiť, alebo naopak, s týmto učiteľom je sranda, možno ani nie preto, že je mladý a humorný, ale preto, že vie zavtipkovať, a byť zároveň prísny. Z pozície bývalého študenta, ale aj učiteľa Vám môžem povedať, že vzbudenie obdivu u študentov je veľmi náročné...

Čo je to ale učenie, vyučovanie? Moja pomôcka pri štúdiách bola nasledovná. Všetko, čo končí na -ie, znamená, že ide o proces, o dynamiku. Takže:

- **Učenie** – je proces nadobúdania vedomostí, znalostí, schopností, zručností a postojov, ktoré ovplyvňujú jeho samého i okolie (zo strany študenta). Medzi **základné oblasti učenia**: kognitívne, afektívne, psychomotorické.
- **Vyučovanie** – je proces odovzdávania týchto vedomostí (zo strany pedagóga). **POZOR:** pri učení a vzdelávaní ide o neustálu interakciu a ovplyvňovanie sa (vedomé, nevedomé) medzi učiteľom a žiakom. Napr. Vy mi nemusíte nič povedať, stačí, aby ste sa zamračili, usmiali a moje reakcie sa odrazia v momente...
- **Výučba** – je prienikom medzi učením sa a vyučovaním, interakcia žiak – učiteľ.

- **Vzdelávanie** je proces poznatkov, získavania zručností a vedomostí. Pojmom vzdelanie sa označuje výsledok vzdelávacieho procesu. Vzdelanie tvorí sústava vedeckých poznatkov, intelektuálnych vedomostí a praktických zručností. Vzdelávanie prebieha vo vyučovacom procese ako proces formatívny, pretože pomáha formovať žiaka po všetkých stránkach jeho osobnosti.

Obsahom vzdelávania: **spoločenské hľadisko**- rešpektuje sa dosiahnutý vývin spoločnosti; **biologické hľadisko**- rešpektuje sa vek žiaka a jeho biologické osobitosti; **historické hľadisko**- zdôrazňuje pri výbere učiva historické skúsenosti, ktoré sa nadobudli; **psychologické hľadisko**- rešpektuje psychické zákonitosti vývinu osobnosti.

Pedagogika ako veda

Vymedzenie pojmu pedagogiky je súčasne aj odpoveďou na otázku jej významu a praktického použitia.

☺ V pedagogike sa nastoľuje spor, či je pedagogika vedou alebo umením – diskusia.

Pedagogika ako veda o výchove sa začala uplatňovať už v 18. storočí. Vznik pedagogiky sa traduje od 19. storočia, i keď sa uplatňovala oveľa skôr ako integrujúci predmet v iných výchovných a vzdelávacích štruktúrach. Pedagogika sa vyvinula z filozofie a v prvých storočiach bola chápaná ako umenie. Dnes, ako sme si povedali, je tu názorová dilema, či je umením alebo vedou.

Veľkú úlohu a prínos v dejinách pedagogiky priniesol **A. Komenský**, najväčší pedagogik a didaktik. Najväčší rozkvet akejsi kvázi pedagogiky, pretože pedagogika ako veda ešte neexistovala, teda nastal v 17. storočí osobnosťou Komenského, ktorý chápal pedagogiku ako umenie učiť všetko a všetkých bez výnimky pohlavia, kresťanského svetonázoru a pod.

Po tomto nasleduje obdobie deskriptívne, čiže opisné, porovnávacie, hodnotiace a pod. **V 19. storočí sa veda, zásluhou J. H. Herbarta** posúva do oblasti empirie a jej výskumu, začína sa spolupracovať s príbuznými vedami.

V 20. storočí sa pedagogika vyvíja rýchlym procesom a najmä dvomi trendmi:

- **scientický:** kvantitatívny výskum, presné merania a pod.,
- **filozofický,** alebo nesprávne označovaný ako humanistický: kvalitatívny výskum.

Okrem toho existujú aj iné, ako: kritická pedagogika, pedagogická kultúra a pod. (treba naštudovať – Krankus: Pedagogika 20. storočia).

Pedagogika patrí k vedným odborom, ktorá je charakterizovaná dlhými tradíciami a špecifikami najmä v 20. storočí. Pedagogika je odkázaná na integráciu, na iné vedy, na poznatky, ktoré boli doposiaľ dosiahnuté. Je to živá veda, ktorá sa stále vyvíja a pravdepodobne aj bude. Pedagogika sa zaoberá celým ľudským životom.

2. Základné vývinové trendy pedagogiky

Dnes by sme prešli jednotlivým trendmi, ktoré sú v pedagogiky najviac známe. Ide o:

- **pedagogiku J. A. Komenského**: (1592 – 1670). Charakteristika obdobia: obdobie baroka, koncentrácie moci, absolutizmus, národné hospodárstvo, feudalizmus, potreba ľudových škôl a pod.

CV: Komenský bol najväčší pedagogik, ktorý sa zameril na výchovu solídnej osobnosti s náboženskými koreňmi. Patril do cirkvi Bratskej, avšak jeho myšlienky boli orientované viac-menej pro-ekumenicky. V posledných desaťročiach však vystupuje na povrch fakt, že Komenský bol pravdepodobne občanom slobodomurárskej lóže (možná diskusia). Komenský precestoval takmer celú Európu, často – vďaka svojim myšlienkam – bol nepochopený a hnaný ak štvaná zver z miesta na miesto. Komenský bol poznačený 30-ročnou vojnou. Narodil sa v Čechách, študoval v Nemecku a potom bol nútený aj s niektorými veriacimi odísť do exilu v Poľsku. Neskôr ho kroky privádzajú do Anglicka, Maďarska, Švédska... Bol učiteľom, kňazom a správcom školstva v Jednote bratskej. K jeho najvýznamnejším dielam patria: **Brána jazykov otvorená**: vyučovanie jazyka spojené s reálnym svetom, vecný výklad, z tohto diela neskôr vzišlo dielo **Svet v obrazoch** – obrázky. Najdôležitejšie dielo sa však zrodilo pod názvom **Didactica magna** (Veľká didaktika). Ako jediná kniha bola napísaná v češtine, ostatné boli najskôr napísané v latinčine. Zaoberá sa v nej nielen pedagogikou ako takou, ale aj rozpracúva školstvo. **Jeho mottom bolo**: „Preč so sveta k nebu.“ Musíme pripustiť, či sme veriacimi alebo nie, že jeho kresťanský náhľad na výchovu nebol násilným domáhaním sa viery u nevercov, ale o rozvoj osobnosti v dimenziách: duchovnej, duševnej a telesnej. Tým, že sa začali budovať cesty a mosty, Komenský považuje prínos k celej ľudskosti, humanizmu.

Chcel vytvoriť vedu, ktorá obsahuje všetko = pansofiu. Dominantou jeho učenia: univerzálne učebnice, školy, kolégium učencov a duchovných pastierov, reč. Jednou z posledných kníh je tzv. Pampedia, v ktorej sa okrem iného zameriava aj na školské hry, škola hrou. Komenského učenie spočíva: v pravom čase, vhodným spôsobom, postupom, usporiadane, názorne podať a odovzdať vedomosti...Dôležitá je nadväznosť učenia v rodine, dôslednosť a upriamenosť na mravnosť, zbožnosť, Boha ako srdce pedagogiky. Jeho učebný plán je prepojený s prírodou.

Človek sa má vzdelávať do 24. roku života. Výchovu člení na štyri stupne, vždy po 6-tich rokoch: materská škola – rodina, mravnosť, zbožnosť, základná škola – pre obidve pohlavia, rozvoj zmyslov, abstrakcie, pamäti, čítať, písať, počítať, reč, náboženstvo, latinská škola – orientovaná viac pre chlapcov, na rozvoj remesiel a slobodných umení, vysoká škola,

- **pedagogiku J. J. Rousseau:** (1712 – 1778). Charakteristika obdobia: osvietenstvo, kritický duch, svetský charakter, náboženskosť na úpadku, resp. jej vytlačanie, liberalizmus, odluka štátu od cirkví, aj poddaný sa stáva občanom štátu (prvé náznaky občianskeho preukazu??), rozpor vedy a viery, nájostlivé otázky, z náboženstva sa vyberá len morálka – do veľkej miery kritizovaná, zameranie na rozum, rozvoj slobodomurárstva, literárnych krúžkov a tzv. filantropi (bude o tom ešte reč), meštianstvo.

CV: Predstavuje evanjelium slobody, prírody a srdca, ľudských práv a dôstojnosti. Bol priekopníkom Veľkej francúzskej revolúcie. V jeho pedagogike vstupuje do popredia **robinsonovský typ** človeka spojený a obklopený prírodou. Ostro vystupuje proti neprirodzenosti, presadzuje obrat k prírode, pretože duše sú skazené vedou a umením. **Jeho najvýznamnejšie diela:** **Vyznania**, **Nová Heloisa** (čistota srdca, láska...), **Contract social** (štátny poriadok...). prírodou označuje všetko, čo je pravdivé, neskazené a nevyumelkované. **Chcel predovšetkým zošľachtiť kultúru.** Človek, ako jednotlivec, je cieľom. Rousseau sa zameriava na dieťa, na jeho vlohy. Bližšie o tom hovorí jeho známe dielo **Emil alebo o výchove**. Dieťa učí na základe jeho vlastných skúseností, otázne zostáva, či tie skúsenosti (dobré, negatívne) budujú človeka vždy. Dieťa vedie k samostatnosti. V diele Emil... je dôležitým vychovávateľom matka, neskôr otec. Veľmi dopodrobna opisuje starostlivosť o dieťa. Dieťa nesmie byť násilne učené k niečomu, nezrýchľovať učenie u dieťaťa, lebo to nastolí opačný význam. Rousseau sa zaoberá aj otázkami hygieny, cvičenia. **Dôležité poradie vyučovacích predmetov podľa Rousseau je:** dejepis, náboženstvo, ostatné...

Človek nie je len rozum, ale aj ruky a telo. Zaujímavé: hovoril, ako máme vychovávať deti, ale svoje vlastné dal do sirotinca!!!

- pedagogika H. Pestalozziho: (1746 – 1827). Charakteristika obdobia: obdobie klasicizmu, všeobecná charakteristika podobná ako u osvietenstva, návrat k antickým ideálom, Mária Terézia, reformy školstva, VFR, uzákonenie slovenčiny - bernolákovčiny a pod.

CV: Pestalozzi sa zameriava na ľudové vzdelávanie, na sociálne slabých a utáčaných ľudí. Má zakorenenú lásku k človekovi, najmä k trpiacemu. **Človek musí byť vychovávaný, aby sa stal človekom**, vedenie k samostatnosti, názorné príklady. Chcel byť akýmsi novodobým podnikateľom, ale po mnohých neúspechoch, predal svoj majetok a vybudoval chudobinec v Neuhofo, v ktorom vychovával deti, aby si tak zarobil na živobytie, avšak nešlo mu to, stával sa pedagógom počas celého svojho života, učil sa na svojich chybách (**múdri sa učia na chybách druhých, hlúpi na svojich**). Chcel pre všetkých ľudí dostupné vzdelanie. **Jeho najvýznamnejšie diela: Večerná hodina pustovníka** (náboženská a ľudovo-etická výchova), výchova k prírode, odsudzuje akési ľudské táraninky a pod. Za vrchol svojej pedagogiky považuje náboženstvo, uskutočňovanie výchovy v rodine, interakcia dieťaťa a matky s otcom, prirodzené vzdelávanie zamerané na duchovné a sociálne hodnoty. Vo svojom diele **Leinhard a Gertrúda** sa zameriava na dedinské prostredie, rodinu a jednoduchých ľudí. Farár tu vystupuje ako chápaný spoločník a pomocník pri výchove. V diele **O zákonodarstve a vražde dieťaťa** sa zameriava na význam rodiny. Ďalšie diela: **Ako Gertrúda učí svoje deti** – zameriava sa na mravnosť, kultúru a dobrú civilizáciu, nábožensko-morálna výchova má byť prepojená s intelektom a cvikom.

- Pedagogika J. F. Herbarta: (1776 – 1841). CV: metafyzickosť, racionálnosť, pozitivizmus, realistikosť. Zameriava sa na dušu z „pedagogického“ a psychologického hľadiska. Silu a mravnosť považuje za cieľ výchovy. Zameriava sa na myšlienkové pochody, predstavy a záujmy ako základný vyučovací materiál. Vyučovanie je vždy najdôležitejšou súčasťou života, v ktorom nemôže chýbať disciplína. Žiak musí chápať učenie v troch dimenziách poznania: empirickej, špekulatívnej, estetickej. **Herbartove štyri stupne vyučovania**: zrozumiteľnosť, asociácie, systém, metódy.

- pedagogika „FILANTROPIA“: išlo o reformné hnutie, ktoré vzniklo na základoch osvietenstva. Voľný preklad = priatelia ľudí, filia a antropos, tropos...Patrili sem:

Basedow, Campe, Rochow... Basedowo dielo Filantropin bolo kryštálickým bodom týchto tendencií. Filantropi chceli rozumnú a prirodzenú výchovu. Chceli rozvoj intelektu, blízkosť prírody, životné vzťahy, telocvik, sexuálnu výchovu (len ako poučovanie), zmysel pre zárobok, usilovnosť, úžitok, cudzie jazyky, výchova má byť zábavná, tresty sa zakazujú, odmeny vo forme: odznakov, lístočkov, vyznamenaní. Dieťa vidia ako dieťa, dôležitosť hravosť. Filantropistické hnutie malo krátke trvanie.

- **pedagogika 20. storočia:** Charakteristika obdobia: technicko-hospodársky vývoj, rýchly rozvoj, dve svetové vojny, továrne a pod. Dynamický život, vitalizmus, prenikanie irociálnosti, UFO, záhady, liberálny postoj myslenia, materializmus, komunizmus, rozpad monarchií a vznik republík, záujem o politiku, atentáty, všetci píšú o človeku, o jeho vnútornom svete, sú to začiatky a sú veľmi povrchné, každý chce byť optimistom (**spomenúť:** pozitívne, negatívne a kritické myslenie), viera je na úkor vedy, rozvoj ekumenizmu, storočie významných ľudí, ktorí sa zamerali na základnú hodnotu medzi ľuďmi – Lásku (**Ján Pavol II., Matrin Luther King, Mahatmá Gándhí...**). Začína sa budovať autorita školy, **vznikajú spoločenstvá, krúžky** po vyučovaní, zameranie na ľudovú slovesnosť, vznikajú rôzne mládežnícke hnutia, ktoré nemajú dlhé trvanie, ich program končí nájdením si životnej lásky alebo dozretím myšlienok. Začiatkom 20. storočia sa vo výchove a pedagogike zameriava predovšetkým **na kreativitu** a samotné dieťa. Vychádza sa zo skúseností predošlých storočí, ale popritom vznikajú mnohé alternatívy ku tzv. tradičnému školstvu = alternatívne školy. Toto storočie sa nielenže zameriava na dieťa, ale dáva mu viac právomocí, ktoré sa na druhej strane bráné vychovávateľom a učiteľom. **Odbúrava sa trest bytia paličkou, učiteľ sa nemôže chytiť dieťaťa, aby nebol označovaný za pedofila a nebol súdený.** Dospieva sa k názoru, že škola nie opravovateľom toho, čo rodina, resp. rodičia zanedbali vo výchove ako takej. Rozvíja sa pedagogika v spolupráci so psychológiou, začína sa empirický výskum. **Významní predstavitelia:** Natorp (novokantovec), Dilthey (zážitkové metódy), Wilmann (katolícka pedagogika) a samozrejme alternatívne školy, o ktorých budeme hovoriť neskôr.

3. Vývin školstva a pedagogiky na Slovensku v 19. a 20. storočí

19. storočie

19. storočie je poznačené mnohými zmenami, ktoré badať už v jeho začiatkoch. Vo svete sa odohráva uplatňovanie reforiem, ktoré nastolila VFR v roku 1789, okrem iného aj školská dochádzka, vymazanie vyučovania náboženstva zo škôl, napr. vo Francúzsku, rozvoj liberalizmu, laxný prístup k sexualite, rozvoj politiky, Napoleonove vojny a pod.

Situácia na Slovensku je takisto veľmi zvláštna. Kodifikáciu bernolákovčiny vystriedala kodifikácia štúrovčiny, do popredia vystupujú spory s Maďarmi, pomadžarčovanie, vznik Matice slovenskej, prvých slovenských gymnázií, ktoré boli neskôr vplyvom maďarizácie zatvorené, reformácia v rokoch 1848-49, vystriedanie romantizmu za realizmus, odklon od tradičných hodnôt a pod. Do popredia vstupuje komunizmus, ktorý u nás prepukne predovšetkým v 20. storočí aj do politického a vzdelávacieho procesu. Začína industrializácia, kolektivizácia, postupne aj rozvoj techniky, idealizmus sa vo výchove postupne mení na materializmus a pre mnohých známy komunizmus. **Vzdelávanie a výchova sú zachvátené technickým vývojom, rozmáhajú sa ľudové školy.**

Do popredia vstupuje nový smer, ktorý zachváti aj pedagogiku. Ide o **pozitivismus** – vznikol vo Francúzsku, predstavitelia **Comte, Spencer, James**. Zameraný na poznanie, odsudzujú náboženstvo a metafyziku, vyzdvihujú len poznatky, fakty. **Na teologický rozmer (Comte hovorí) treba zabudnúť, je to bludom, metafyzický predstavuje zárodok pozitivismu a vrcholom všetkého je pozitivismus, kde sa dosahuje totálna autonómia ľudstva.**

Do popredia sa dostáva teoretickosť evolúcie. **Schopenhauer a Nietzsche** sa stávajú najväčšími kritikmi svojej doby. Schopenhauer je známy ako pesimista, pohrdaním viery, racionalista. Spásu človeka vidí v umení. Nietzsche jeho myšlienky priostril. **Nietzsche kritizuje školstvo, že robí z človeka stroj, kritizuje náboženstvo, lásku považuje za zlyhanie ľudskej vitality, je ovplyvnení evolúciou a podobnosťou k opiciam, chcel vychovať akéhosi nadčloveka.**

Okrem pozitivismu sa objavuje aj smer **Herbartizmus** – názov pochádza od mena Herbart. Z jeho filozofiou výchovy sme si už povedali. Predstavitelia chceli jeho pravidlá do metodických pokynov pre vyučovanie (príprava, podanie, zhrnutie, použitie).

Vývoj školstva bol predovšetkým poznačený vývojom univerzít a ich rozmachom vo svete. Vznikom univerzít postupne vznikali aj ľudové školy na Slovensku, ktoré boli prvým

vzdelaním Slovákov. Tí, ktorí mali peniaze mohli v štúdiách pokračovať, prípadne aj v zahraničí. Vznikali odborné a technické vysoké školy, postupne sa začalo hovoriť aj o vysokých školách, zameraných na humanistické hodnoty, resp. pedagogického charakteru. Vznikajú humanistické gymnázia, dievčenské školy, ktoré sa na naše územie veľmi pomaly dostávajú. Školy sa postupne začínajú deliť na meštiacke, mestské a cirkevné, materské, ľudové (základné), stredné a vysoké.

20. storočie

Technicko-hospodársky vývoj, rýchly rozvoj, dve svetové vojny, továrne a pod. Dynamický život, vitalizmus, prenikanie irociálnosti, UFO, záhady, liberálny postoj myslenia, materializmus, komunizmus, rozpad monarchií a vznik republík, záujem o politiku, atentáty, všetci píšu o človeku, o jeho vnútornom svete, sú to začiatky a sú veľmi povrchné, každý chce byť optimistom, viera je na úkor vedy, rozvoj ekumenizmu, storočie významných ľudí, ktorí sa zamerali na základnú hodnotu medzi ľuďmi – Lásku (**J. Pavol II., Matrin Luther King, Mahatmá Gándhí...**).

Začína sa budovať autorita školy, vznikajú spoločenstvá, krúžky po vyučovaní, zameranie na ľudovú slovesnosť, vznikajú rôzne mládežnícke hnutia, ktoré nemajú dlhé trvanie, ich program končí nájdením si životnej lásky alebo dozretím myšlienok. Začiatkom 20. storočia sa vo výchove a pedagogike zameriava predovšetkým na kreativitu a samotné dieťa. Vychádza sa zo skúseností predošlých storočí, ale popritom vznikajú mnohé alternatívy ku tzv. tradičnému školstvu = alternatívne školy. Toto storočie sa nielenže zameriava na dieťa, ale dáva mu viac právomocí, ktoré sa na druhej strane brané vychovávateľom a učiteľom. Odbúrava sa trest bytia paličkou, učiteľ sa nemôže chytiť dieťaťa, aby nebol označovaný za pedofila a nebol súdený. Dospieva sa k názoru, že škola nie opravovateľom toho, čo rodina, resp. rodičia zanedbali vo výchove ako takej. Rozvíja sa pedagogika v spolupráci so psychológiou, začína sa empirický výskum.

Významní predstavitelia: Natorp (novokantovec), Dilthey (zážitkové metódy), Wilmann (katolícka pedagogika) a samozrejme alternatívne školy, o ktorých budeme hovoriť neskôr.

Vznikajú mládežnícke hnutia, pracovné hnutia (zamerané na zručnosť), povinná školská dochádzka sa predlžuje na 10 rokov (9 rokov ZŠ a 1 rok SŠ), postupne počas komunizmu sa vracia k 9-mim rokom, dnes je opäť 10 rokov. Vývoj pedagogiky 20. storočia sa zameriava na skúmanie inteligencie a nadané deti. Rozvíja sa aj špeciálna pedagogika (zdravotne oslabení ľudia).

4. Škola a jej funkcie

Škola je inštitucionalizovaná forma výchovy, organizované edukačné zariadenie, je spätá s procesmi zákonného upevňovania a administratívneho dotvárania.

Z gréckeho slova **scholé** = voľný čas, čas slobodného občana, slobodného učenia, takisto však znamená vyučovať a prednášať. Neskôr sa týmto termínom označovalo aj proces vyučovanie a štúdium. Prvé miestnosti na vyučovanie boli svätyne, divadlá, športoviská, neskôr ústavy, domy, školy... V neskôr sa škola chápala ako miesto na poučenie a výchovu ľudu, či dokonca spoločnosť. Škola postupne dostávala svoju formu, druh zvláštneho vzdelávania, verejného charakteru až po verejné zriadenie štátom, cirkvou...

Postupne sa škola transformuje a preberá charakter nielen edukačný, ale aj sociálny. Školstvo v našom prostredí ovplyvnila predovšetkým **reforma Márie Terézie** – čítať, písať, počítať, povinná školská dochádzka.

V **19. storočí** sa do školy dostáva aj zábava, hra.

V **20. storočí** nastáva zlom v tradičnom chápaní školy ako takej, vznikajú a uplatňujú sa mnohé alternatívy školy, zároveň sa kritizuje tradičná škola. Vznikajú rozličné záujmové krúžky aj mimo vyučovania, rozvíja sa pedagogika voľného času a pod.

20. storočie nie je poznačené len alternatívou školstva, ale predovšetkým (u nás na Slovensku) aj politickým zriadením našej krajiny, ktoré ovplyvnilo aj školstvo. Socializmus, komunizmus bol utopisticky pretláčaný do myslenia ľudí, vymýval všetky základné hodnoty a odobroval si všetko, čo považoval za dobré. Presadzuje sa spolupráca školy a rodiny, školy pokračujú vo svojej politickej činnosti: iskričky, pionieri a pod.

Škola sa postupne transformuje (podľa Oblingera) do inštitúcie socializácie, personalizácie a kvalifikácie.

Škola má tieto **znaky**: plní funkciu spoločnosti, inštitucionalizácia (od MŠ SR, cez financovania až k tvorbe pomôcok...), kanonizácia predmetov, autonomizácia školy, odškolenie spoločnosti, scientifikácia funkcií školy a ich justifikácia.

Škola prechádzala mnohými premenami. Celkovo možno rozdeliť tieto premeny, ktoré sme si spomínali do 18. storočia a vývoj školy a školstva od 19. storočia.

Škola vznikla asi pred 5000 rokmi, pričom názov škola nesie asi 2000 rokov. Školstvo bolo najskôr eklesiatikum, od novoveku etatikum, dnes je viac sociatatum.

Či chceme alebo nie, musíme pripustiť, že prvé školy zakladala práve cirkev. Vzdelanosť nastal rozvojom univerzít, mnohé v stredoveku, ktoré sú často a nepochopene odsudzované.

Vývinové fázy školy

1. **monastierska – kláštorná fáza:** 8.-13. storočie, vyučovanie v kláštoroch, kristinizácia, vyučovanie v latinčine, neexistuje klasická štruktúra školstva, jednoducho sú len univerzity, veľkú úlohu tu zohráva jezuitská škola,
2. **urbánna – mestská fáza:** 14.-15. storočie, vzdelanosť sa presúva do miest, vznikajú školské poriadky, v mestách boli predovšetkým farské školy, začínajú sa objavovať aj inojazyčné školy, nielen latinské,
3. **konfesiónalna fáza:** 16.-17. storočie, kvantitatívny rozvoj školstva, súperenie katolicizmu a reformátorov, Martin Luther sa stáva spoluzakladateľom ľudovej školy, toto obdobie je úpadkom školstva, vyučovacím jazykom naďalej zostáva latinčina,
4. **štátna fáza:** od 18. storočia, nastáva sekularizácia, tolerancia, vznik moderných školských systémov, stratifikácia a disciplinarita vo vzdelávaní, zveľaduje sa sloboda a dôstojnosť človeka, v 19. storočí sa začína prejavovať koedukácia, školy sa rozširujú o špeciálne školy a o predškolské zariadenia, toto storočie sa nazýva aj storočím školským, pričom nastupujúce 20. storočie sa nazýva storočím dieťaťa, koniec 20. a začiatok 21. storočia sa označuje ako storočie alternatívneho školstva.

Funkcie školy

Každá škola má svoje poslanie a svoj cieľ. **Funkciou školy rozumieme:** určité pôsobenie, aktivitu, proces alebo existencia nejakého sociálneho faktu pre celok sociálnej štruktúry. My si vymenuje 5 funkcií školy, pričom v každom období dominovala iná funkcia, napr. v 16. – 17. storočí dominovala konfesiónalno-náboženská, v 18. storočí sociálno-politická, v 19. -20. storočí kvalifikačná funkcia.

H. Fend rozlišuje nasledovné **funkcie školy:**

1. **socializačná:** začleňovanie do kolektívu, jedinci, skupiny rôzneho charakteru,
2. **personalizačná:** jedinec je protikladom k celku, budovanie osobnosti, nebyť ako iní,
3. **kvalifikačná:** pripravenosť jedinca na život v spoločnosti, vytvorenie návykov, zvyklostí, nadobudnutie schopností, zručností a pod.,

4. **selektívna**: triedenie žiakov na základe ich školských výsledkov, na základe toho dostávajú diplomy, vysvedčenia – na určitú existenciu,
5. **legitimizačná**: nástroj na legimizáciu jestvujúcich sociálnych nerovností a ich reprodukciu, určitý vzťah k politickému systému; tu je najväčšia kritika.

Školská sústava v SR

V SR tvoria školský systém 3 základné stupne škôl: primárny, sekundárny, terciálny. Ich zákonitosti upravuje vyhláška, vyhlášky MŠ SR.

Materské školy

Nie je zaradená do školského systému, ale patrí medzi školské zariadenia, ktoré pripravujú deti pre ďalšie vzdelávanie. Zabezpečujú výchovu a vzdelávanie detí v predškolskom veku. Materské školy môžu byť: štátne, súkromné, cirkevné, obecné. Deti sa v nich zdržujú od 2-6, resp. 7 rokov, ak majú odloženú školskú dochádzku. Do dvoch rokov môžu obce a právnické osoby zriaďovať tzv. detské jasle. Sú však určitým obmedzením pri výchove dieťaťa, pretože dieťa stráca kontakt s rodičom vtedy, keď ho najviac potrebuje.

Základné školy

Povinná školská dochádzka v SR je 10-ročná, trvá najdlhšie do 16 roku života. Žiaci ju plnia v ZŠ a v prvom ročníku SŠ. Rodičia sú povinní prihlásiť svoje dieťa do 31. augusta príslušného roka, kedy dieťa dovŕši 6 rok života. Odloženie nástupu povinnej školskej dochádzky môže rodič požiadať len vtedy, ak má potvrdenie od lekára a psychológa. Takéto deti zostávajú ešte rok v MŠ, pokiaľ sa nezistia iné príčiny nástupu do ZŠ. Povinná školská dochádzka platí aj pre cudzincov, ktorí majú trvalý a dlhodobý pobyt na území SR. Rodič môže takisto požiadať o prijatie dieťaťa do ZŠ, ak v danom roku nedovŕši 6. rok života, len za určitých podmienok (nadanosť dieťaťa). ZŠ je 9-ročná (prvý a druhý stupeň), môže byť takisto štátna, súkromná, cirkevná. ZŠ zabezpečuje základné vzdelanie, pričom na druhom stupni sa môžu predmety rozširovať podľa záujmu a intelektu dieťaťa (hudobné, výtvarnícke...). Do ZŠ môže byť prihlásené aj dieťa spoločensky oslabené (postihnuté dieťa), pričom sa prikláňa na jeho špecifické poruchy a pripravuje sa preň individuálny študijný plán

spolu s prístupom na hodine. Po skončení prvého stupňa môžu žiaci prejsť na 8-ročné gymnázium, ktoré je spojené vlastne so SŠ (ušetria tak rok, ale je to veľmi náročné). Obsah vzdelávania určujú učebné plány, osnovy a učebnice. Učitelia si môžu jednu tretinu modifikovať. ZŠ zriaďuje okresný úrad, ktorý dovoľuje vytvoriť pri školách aj školské kluby a jedálne.

Stredné školy

Žiakom, resp. študentom zabezpečujú stredné odborné, úplné stredné, všeobecné alebo vyššie odborné vzdelanie. Pripravujú žiakov v oblasti nadobúdania zručností a pod., príprava na tvorivú prácu. Stredné školy:

- **SOU:** 2-3 učebné odbory (výučný list), 4-ročné odbory na odborné činnosti (maturitná skúška). SOU zabezpečuje žiakom aj výchovu mimo vyučovania, resp. prax. Po školskej reforme z roku 2008 učilištia zanikli a dostali názov odborných škôl.
- **SOŠ:** odborné činnosti v hospodárstve, právne a umelecké činnosti, zdravotníctvo a pod. Štúdium trvá 4 roky a ukončuje sa maturitnou skúškou.
- **G:** má všeobecno-vzdelávaciu funkciu, pripravuje na štúdium na Š, môže byť rozdelené na 4-ročné a 8-ročné G, ukončuje sa maturitnou skúškou.
- **Konzervatórium:** špecifický druh SŠ, príprava na spev, hudbu, tanec, hru, dramatické učenia, príprava na VŠ, trvá 6 rokov, v odbore tanec 8 rokov a ukončuje sa absolutoriom, resp. podobným ako maturita, na niektorých školách sa udeľuje titul Bc. SŠ môžu zabezpečovať aj nadstavbové a pomaturitné štúdium, v ktorom sa študenti zdokonaľujú a zvyšujú si kvalifikáciu; štúdium sa ukončuje maturitou.

Vysoké školy

Sú vrcholné vzdelávacie, vedecké a umelecké ustanovizne. Štúdium trvá min. do 3 rokov a max. do 6 rokov a ukončuje sa štátnou záverečnou skúškou. Študenti často musia nadobudnúť aj prax, školy by mala zabezpečiť. Študujú na univerzitách, ktoré majú fakulty podľa ich zamerania: FF, PF, FH...

Absolventom VŠ sa priznávajú tieto tituly (podľa ich vzdelanosti):

- bakalár (Bc.),
- magister (Mgr.), magister výtvarného umenia (Mgr. art.), inžinier (Ing.), inžinier architektúry (Ing. arch.),
- doktor filozofie (PhD.): tento titul bol nahradený za CSc.; DrSc. - zostal, je to vedecký titul.

Okrem iného, v druhom stupni titulov si môžu absolventi vykonať tzv. rigoróznú skúšku (náročná, prísna) v danom odbore a získať tak nasledujúce tituly (PhDr., PaedDr., JUDr., ThLic., MUDr., MVDr.) – tieto tituly sa vo svete nepoužívajú, nemajú nejakú „váhu“, sú výtvarným socializmom. V štúdiu katolíckej teológie môžete získať titul – doktorát, resp. licenciát z teológie – ThLic., pri „veľkom“ doktoráte získavate vedecký titul PhD. a po vyznaní viery pre veľkým kancelárom (biskupom) zároveň aj titul ThDr. (toto štúdium je veľmi náročné, ale krásne).

5. Alternatívne školy

Alternatívne školy vznikli ako kritika na tradičné školstvo. Kritika spočívala najmä: drezúrovanie žiakov, veľa učiva, žiadna voľnosť, strnulosť, prísnosť, škola ako inštitúcia, väzenie, psychiatrická klinika a pod.

U nás sa alternatívne školy (po Nežnej revolúcii) rozvíjajú veľmi pomaly. V súvislosti s alternatívnymi školami treba spomenúť a vyvrátiť fakt, že alternatívne školy nie sú pre nadané a talentované deti, ale pre všetkých. Nadaným deťom sa u nás venuje p. Laznibatova v BA.

Nadané deti sú charakterizované axceleráciou = zrýchlením: kognitívny vývin, inšpirácia, motivácia, záujem, IQ, na druhej strane nemajú vybudovanú úctu k autorite, sami chcú byť autorita, majú hraničné otázky, abstraktné myslenie. Pozor: hyperaktívne deti nemusia byť nadané, resp. nie sú nadanými deťmi.

Pojem alternatívnych škôl vznikol v 70. rokoch 20. storočia. Alternatíva = iná možnosť... Termín alternatívne školy je veľmi nepresný; lepší názov je alternatívne vzdelávanie, alternatívne štruktúry vo vzdelávaní a pod.

Znaky alternatívnych škôl: nedirektívnosť, kooperácia, všestranosť, aktivita, kreativita, humánnosť a pod.

M. Montessoriová

„Pomôž mi, aby som to urobil sám.“ Bola lekárkou, katolíčkou, žila v Taliansku, založila Domov detí (Casa dei Bambini), zamestnávala dieťa podľa jeho záujmov, HRA = možnosť učenia.

Založila ortofrenickú školu = pre slabé deti. Sloboda v rozhodovaní, od konkrétneho k abstraktnému, indukcia – dedukcia, pre malé deti zriadený pracovný kútik, cvičenia na otváranie a zatváranie, samoobsluha, spol. správanie, hygiena, chuťové a čuchové cvičenia, kozmická výchova (príroda a stvorenie).

Zamerala sa na pohyb, vitalitu, vnútorný plán, senzibilitu, pozorovanie, pozornosť...

Slobodná práca, didaktický materiál na ľubovoľne dlhú dobu, ale iba jedenkrát, okamžitá a priebežná kontrola, aktívna disciplína (nerušenie iných a slušné správanie), poriadok, čisté prostredie, zmiešané skupiny, hra na ticho. Učiteľ má byť trpezlivý a mlčanlivý.

Freinetova škola

Zakladateľ C. Freinet. Životný elán, zdravý duch, vyrastať a učiť sa v najbližšom okolí. Základným princípom je činnosť, práca a TLAČIARENĽ (korešpondencia, albumy, časopisy). Žiaci počas celého roka získavajú hodnotenia, majú rozvrh hodín, ale ich dĺžka môže byť ľubovoľná. Je tu voľný prejav, rozličný didaktický materiál. Žiaci sa učia nielen na svojich chybách. Freinetov výrok: „**S dieťaťom nemôžeme pracovať, ako keby malo len hlavu. Ved' ono má aj ruky, nohy...**“

Fázy učenia: dotykové skúmanie okolia, pozvoľné zarad'ovanie, činné pôsobenie.

Dieťa sa samo stáva kreatívnym; je tu typická práca s textom, nie je tu pevný učebný plán, výsledky žiakov sa kontrolujú, žiaci sa sami rozhodujú, život na škole je riadený žiakmi (**KRITIZUJEM _ POVAŽUJEM _ NAVRHUJEM**), voľné texty, vyjadrovanie, praktické práce.

Jenská škola

Zakladateľom je P. Petersen. Vyučovanie prebieha v **kmeňových skupinách**: nižšia skupina (1.-3. ročník), stredná (4.-6. roč.), vyššia (6.-7. roč.), skupina mládeže I (8.-10. roč.), skupina mládeže II (10.-12. roč.). Vyučovanie je v skupinách podľa týždenného plánu, základná forma = kruh, rozhovor, blok, prednáška = sedia v útvaroch. **Základom je HRA**

a PRÁCA, krúžky a pod. Majú čas na oddych a šport. Nedáva sa tu vysvedčenie. Vyžaduje si to dokonalú prípravu učiteľa na hodinu.

Daltonská škola

Zakladateľka H. Parkhurstová, americká učiteľka, školu si predstavovala ako **laboratórium**. Podmienky: sloboda, zodpovednosť v učení, kooperácia, demokratické vzťahy, osobná skúsenosť. **Ročná učebná látka je rozdelená na jednotlivé predmety na 10 častí**, vznikli mesačné úlohy, ktoré musia žiaci naplniť.

Waldorfská škola

Je akoby opakom Montessoriovej, čo sa týka duchovného zamerania. Táto škola je nasmerovaná na okultné praktiky, no i napriek tomu má väčšie preferencie ako ostatné modely alternatívnych škôl. Zakladateľ R. Steiner.

Etapy učenia: napodobňovanie, rozvoj éterického tela (fyzický), rozvoj astrálneho tela. Základným prvkom je eurytmia = súmernosť.

Waldorfská škola je **rozdelená na MŠ, nižší stupeň, stredný a vyšší stupeň**. Zásadou sú vždy nové a nové metódy. Tvorivosť a kreativita. V týchto školách žiaci neprepadávajú.

Ten, kto chce na takejto škole pôsobiť, musí prejsť 2-3 ročnou špeciálnou prípravou, resp. obrátením sa (v oblasti viery...)

Iné alternatívy škôl:

- Otvorené vyučovanie;
- práca v kruhu;
- slobodná práca (projekty...),
- tímové vyučovanie,
- cestujúce školy,
- Odenwaldská škola v Nemecku (13-ročná škola, rozvoj zručností, tri cudzie jazyky, vidiecky výhodný ústav, poľnohospodárske práce, filantropizmus, škola – rodina - príroda...),
- Hibernianska škola (zameranosť na technologickú gramotnosť), kolegiálna škola,

- **ITV** = integrované tematické vyučovanie (Kovalíková, Olsenová) – chybné a nové mémy, nové výskumy o mozgu, rozvoj 7 druhov inteligencie (verbálne, matematicko-logické, muzikálne, priestorové, pohybové, sociálne a intrapersonálne). Učebné plány sú celoročnou témou (rozdelenie: téma – podtéma – učivo – aplikačné úlohy); bohatosť, príprava kurikula; a iné druhy alternatívnych škôl.

POZOR: v klasickej škole sa používajú prvky z alternatívnych škôl, ale učiť naplno celý rok podľa tohto systému sa vidí (na klasickej škole) veľmi nereálne, resp. vyčerpávajúce aj preto, že sa staráte o integrované deti. **Na Slovensku** sa prelínajú tieto koncepcie: Montessoriová, Waldorfská škola, ITV, projekty Zdravá škola, Škola hrou, dramatická výchova a iné, menej známe.

6. Rodina a jej výchovná funkcia

- rodina je špecifickým sociálnym prostredím, kultúrnym útvarom, kde sa odovzdáva výchova a hodnoty, či už materiálne alebo duchovné.
- **demografické zmeny:** zvyšovanie veku ženy pri vstupe do manželstva, výrazne klesá natalita, redukcia štruktúry rodiny (max. 2 deti), neúplné rodiny, rozvodovosť, partnerstvá, homosexualita a lesbicizmus, strach z detí, financie, priestor na bývanie, impotencia, deprivácia (dlhodobo neuspokojované potreby), atomizácia rodiny (rozpad tradičnej rodiny), entropia = zánik rodiny a pod.
- **u nás:** párová domácnosť, manželstvo; manželstvo = nie je rodina, rodina vzniká narodením, resp. počatím dieťaťa (pretože matkou a otcom som aj vtedy, keď mi dieťa zomrie prirodzeným potratom)
- **rodina:** 1. **základná:** rodičia + nezosobášené deti, 2. **ozšírená:** vdova + jej syn s manželkou, 3. **viacgeneračná:** 2-viac generácií; 4. **úplná:** harmonická (ideál), konsolidovaná (stred, norma), disharmonická (napätie, rozvrat), úplná – doplnená (po rozvode, veľmi náročná), 5. **neúplná:** slobodná matka, smrť a pod.
- **sociálny status:** liberálny, autoritatívny, demokratický.

7. Dieťa – žiak ako subjekt edukácie

Kto je to dieťa? = každá osoba mladšia ako 18 rokov.

Dieťa má právo na slobodný prejav a vlastný názor. Pre postihnuté deti musia byť prispôsobené podmienky, aby sa necítili diskriminované.

Žiak je veľmi komplikovaná osobnosť, ktorá potrebuje dokonalú starostlivosť, či už z hľadiska pedagogického alebo psychologického, či sociálneho. Žiak je ten, kto navštevuje školu, plní si školopovinnosť, prípadne získava SŠ vzdelanie. Žiaci sú zoskupovaní do tried a ročníkov. Žiak ako subjekt a nie objekt edukácie prijala už dávnejšie aj humanistická výchova. Žiak sa v škole dostáva do interakcie s učiteľom a inými žiakmi.

Učiteľ si vo vzťahu k žiakovi plní predovšetkým tieto roly: organizátor, diagnostik, terapeut, pomocník, poradca, zhromažďovateľ informácií. Teda učiteľ má multifunkčné zamestnanie.

Na žiaka treba pozerat' ako na osobnosť telesnú, duchovnú a duševnú = trojdimenzionálnosť. Je potrebné si uvedomiť, že žiak je v priebehu edukácie v neustálom vývine, v procese utvárania osobnosti (puberta...).

Preto je veľmi dôležité, aby sme v každej chvíli prihliadali na osobu žiaka individuálne. Žiak sa v škole zaraďuje medzi kolektív, ktorý často môže ovplyvniť aj jeho správanie a samotné vzdelávanie. U žiakov preto rozlišujeme plnenie požiadaviek školy, prípadne zodpovednosť k sociálnej role. Inak treba pristupovať k žiakovi, ktorý pochádza z viacdetej rodiny a inak k jedináčkovi.

Osobnosť žiaka

V rámci vonkajších prejavov hodnotíme vzhľad, prejavy, chovanie, ... **V oblasti vnútorných prejavov** hodnotíme temperament, záujmy, ...

Diagnostickým postupom je **skúšanie, čo je pedagogický proces**, pri ktorom hodnotíme vedomosti žiakov. Na prvom stupni ZŠ používame ústne a písomné skúšky. Klasifikácia slúži vyučujúcemu pre kontrolu výsledku jeho práce a práce žiakov! Výsledok skúšky je tiež dôležitou informáciou pre rodičov dieťaťa. K hodnoteniu žiakov slúži klasifikačná stupnica. Klasifikačný rád je pre vyučujúceho záväzným dokumentom. Vyučovacia činnosť sa organizuje v škole, doma, v teréne.

Ak chceme hovoriť o humanizácii v škole, potom v prvom rade musíme zmeniť vlastné poňatie žiaka. Žiak je predovšetkým osobnosť. Má svoju hodnotu a dôstojnosť je svojská individualita, ktorá niečo znamená, ktorá niečím dôležitým a zaujímavým môže obohacovať ostatných. Nemožno k nej pristupovať ako k niekomu, kto ešte nič nevie, nič neznamená a hodnotnou osobnosťou sa stane, až keď ho dospelí vychovávajú a všetko potrebné naučia. Naopak, dieťa veľa vie, lenže inak ako dospelí, veľa vecí sa dokáže naučiť aj urobiť samostatne. Ak je žiak osobnosťou, má teda právo byť samým sebou, môže teda zo svojho pohľadu mať aj pravdu, aj keď je iná než učiteľova. **Žiak potrebuje pomoc najmä v tom, aby dokázal sám svoju osobnosť pozitívne tvoriť.**

Žiak je predovšetkým dieťa a byť žiakom je len jedna z jeho sociálnych rolí. Dospelí by nemali absolutizovať význam roly žiaka v živote dieťaťa. Učiteľ nemá pristupovať k dieťaťu iba ako k niekomu, kto je v role žiaka a ako súčasťou tejto roly sa musí podriaďovať jeho požiadavkám. Dieťa má svoje špecifické potreby, ktoré potrebuje uspokojiť. Jeho túžby majú preň životný význam. Riadi sa predovšetkým vlastným prežívaním. Chce byť lepšie, ale nechce sa zriecť radostí dnešného dňa. Ak to učiteľ nerešpektuje, potom dieťa prechádza do sebaobrany, do protiaktivity. Potom je videné ako sila protipôsobiaca dobrým a vysokým zámerom pedagóga. Nepochopenie žiaka ako dieťaťa je stálym prameňom konfliktov vo výchove. Plnohodnotné prežité a vyrovnané detstvo je základom plnohodnotného vyrovnaného života v budúcnosti.

Dieťa je potenciálna osobnosť, ktorá sa neustále rozvíja, ktorá neustále rozvoj potrebuje. Výchova má poskytnúť dieťaťu možnosť, čo najväčšieho osobnostného rozvoja – rozvoja seba samého.

Aby tomuto rozvoju neublížila tým, že ho zabrzdí, alebo predimenzuje, musí hľadať dynamickú rovnovahu medzi rozvojom - tvorným podnecovaním zvonku a vnútorným zrením dieťaťa. **Dieťa možno zvonku rozvíjať prostredníctvom rozvoja reči, prostredníctvom činností, akými sú hra, učenie, či práca, prostredníctvom kultúrnych obsahov a prostredníctvom medzil'udských vzťahov.** Osobnosť má však sama produktívny charakter, ktorý sa môže plne, ale aj nemusí rozvinúť.

Ak chce učiteľ rozvíjať osobnosť dieťaťa tak, aby postupne samostatne riadilo seba samého, musí rozvíjať jeho perspektívnu orientáciu, budovať pozitívny vzťah k aktívnej činnosti a oslobodiť ho od tyranie chyby, učiť ho schopnosti komunikovať a predovšetkým budovať v ňom sebadôveru a zdravé sebavedomie. Učiteľ nemôže brať teda dieťa ako niečo fixne už niečo zatriedené, lebo tým by potvrdzoval jeho ohraničenosť utlmoval by jeho rozvoj, ale

musí ho brať ako potencionálnu osobnosť, ako proces bytia, lebo tým potvrdzuje jeho možnosti, jeho schopnosť rozvoja.

K uvedenému poňatiu žiaka treba dodať ešte niekoľko myšlienok týkajúcich sa dieťaťa na 1. stupni ZŠ a ktoré majú zmysel pre tvorbu adekvátnych cieľov výchovy a vzdelania.

K najvýznamnejším patria:

- dôležitosť rozvoja zmyslového vnímania, ktoré je globálne,
- nezastupiteľná úloha skúseností dieťaťa pre jeho ďalšie poznanie,
- významnosť citového prežívania pre učenie a tvorbu vzťahov,
- pozitívny vzťah žiaka k škole a učeniu ako predpoklad ďalšej školskej úspešnosti,
- pozitívne sebapoznanie ako predpoklad úspešnosti v živote,
- dôležitosť reči a jazykovej komunikácie ako nástroja ďalšieho rozvoja myslenia a sociálnych vzťahov.

Typologizácia žiakov vychádza z noriem, ktoré konkrétny učiteľ používa (klasifikačný poriadok, štandardy – vzdelávacie a výkonostné). Okrem toho môže ísť aj o intelekt, pohlavie, typ školy a pod.

Žiaci sú delení, napr. na výborných, dobrých, slabých, zaostávajúcich a tých, ktorí si neplnia svoje povinnosti (pre rozličné veci).

Učiteľ nemôže:

- **idealizovať žiaka,**
- **stigmatizovať** (nálepkovanie, škatuľkovanie = dieťa začne všetko potom odmietať, začne byť agresívne),
- **pigmalion efekt** (učiteľ berie žiaka tak, ako ho chce mať),
- **uprednostňovať žiaka,**
- **nespravodlivo klasifikovať na základe známosti** a pod.

Žiaci môžu byť: **úspešní/neúspešní, vychovaní/nevychovaní**. Bloom dodáva tzv. **Mastery learning** = každý žiak je schopný sa niečo naučiť, ak má na to dostatok času a podmienky. Neexistujú dobrí a zlí žiaci, ale len takí, ktorí sa naučia rýchlejšie a niektorí pomalšie.

Žiaci sa zhromažďujú v istých skupinách, plnia si svoju sociálnu úlohu, resp. rolu.

Sociálna rola žiaka = činnosti žiaka, svojimi podmienkami a správaním ovplyvňuje svoje okolie a takisto spätne vníma, čo sa deje. Je vychovávaný a zároveň vychováva. Sociálna rola žiaka sa šartuje už v prenatálnom období, pokračuje v predškolskej výchove a končí smrťou. V súvislosti so sociálnou rolou žiaka treba spomenúť aj školskú pripravenosť, či školskú klímu.

Školská pripravenosť – od 6. roku života. Zisťuje sa, napr. kresbou, rečou, pohybmi...

Školská klíma je dlhodobá situácia v triede, to ako sa žiaci rozdelia do skupín podľa vedomostí, pohlavia, ako vnímajú jednotlivých pedagógov, školu, čo je príznačné pre ich triedu a pod. **Školská klíma môže byť:**

- **pozitívna,**
- **autokratická,**
- **laissez-faire** (učiteľ a žiak majú od seba odstup, chlad...),
- **diskrepačná** (učiteľ a rodičia vidia rozličné situácie odlišným spôsobom).

Školskou atmosférou sa rozumie krátkodobá situácia v triede, resp. to, čo sa práve navodilo, napr. zlé známky z diktátu a pod. Dôležitá je vzájomná interakcia medzi učiteľom a žiakom a žiakmi navzájom. Sociálna rola žiaka rastie a školská klíma sa stáva dokonalejšou aj vďaka komunikácii (verbálnej, neverbálnej, skúšanie, písomky...), pri ktorej si všimame aj **stránky spätnej väzby** (regulatívna, sociálna, poznávacia, rozvojová).

Sebapoňatie žiaka – všetko závisí od individuálnych znakov každého žiaka, prostredia, v ktorom vyrastá a je vychovávaný. Sebapoňatie žiaka sa vyvíja v spoločnosti s inými ľuďmi. Dieťa si uvedomuje: **som, existujem, viem, dokážem, patrím niekam, akým chcem byť...** Rozvíja sa poznávacia zložka a vôľová zložka. **Poznávacia zložka** – poznávam svoje reakcie, temperament, sebahodnotím... **Vôľová zložka** – realizácia cieľov, utvára sa od raného detstva. Žiaci väčšinou prichádzajú do školy s vedomím seba samého. Ich obraz sa často stotožňuje a pripodobňuje k učiteľovi, ktorý takisto buduje ich obraz. Ak nastane situácia, kedy je potrebné žiaka pokarhať, treba začať najskôr tým, čo spravil dobré a potom začať s karhaním, aby nevznikli nejaké nedorozumenia – je lepšie robiť prevenciu, ako čeliť a odstraňovať skazu.

Práva dieťaťa – sú vyhlásené vo **Všeobecnej deklarácii ľudských práv** zo dňa 10. decembra 1948. Tieto práva sú však v stálej diskusii. Táto deklarácia zahŕňa aj **základné práva človeka** (právo na vzdelanie, náboženskú slobodu, štátnu príslušnosť, prácu, voľbu

zamestnania a pod.). vzdelanie musí byť bezplatné aspoň v základných stupňoch a prístupné všetkým.

V roku 1959 OSN prijala **Deklaráciu Práv dieťaťa** – na deti nemožno mechanicky aplikovať všeobecné ľudské práva. Jej jadro tvorí 10 zásad: právo na lásku a porozumenie, primeranú výživu a lekársku starostlivosť, bezplatné vzdelávanie a hru, ochranu pred zneužívaním, využívaním a týraním, na meno a štátnu príslušnosť, na osobitnú starostlivosť, ak ide o dieťa s postihnutím, právo na možnosť učiť sa, byť užitočným členom spoločnosti a rozvíjať individuálne schopnosti, na výchovu v duchu mieru a univerzálneho bratstva, deti majú byť v prípade nebezpečenstva prvými zachránenými + dodržiavanie ľudských práv bez ohľadu na rasu, farbu pokožky, pohlavie, náboženstvo, sociálny a národný pôvod.

Neskôr bola táto deklarácia upravená ešte **Dohovorom o právach dieťaťa** zo dňa 20.novembra1989.

8. Základy pedagogiky voľného času

„Učitelia sa nesmú podobat' stĺpom pri cestách , ktoré ukazujú cestu kadiaľ ísť, no samé nejdu.“ (J. Amos Komenský)

V tomto výroku sa skrýva nielen životná múdrosť, skúsenosť pedagóga, ale predovšetkým návod na životnú cestu učiteľa. Toto povolanie je totiž poslaním byť nielen sprostredkovateľom vedomostí, ale hlavne pozitívnym vzorom pre tých, ktorí sú mu zverení. **Práca učiteľa nespočíva len v plytkom a suchopárnom odovzdávaní vedomostí, ale predovšetkým v cieľavedomom výchovnom procese, ktorý plne pomôže rozvíjať osobnosť dieťaťa, vážiť si dary, ktoré má a rozvíjať jeho schopnosti v prospech seba a iných.** Upriamiť sa na výchovnú zložku a zjednotiť ju s vyučovacou. Už vôbec nemožno pripustiť, aby bola výchova realizovaná len v rámci vyučovacieho procesu.

Aj voľný čas detí a mládeže sa predsa dá vyplniť prospešne pre ne i okolie. A tak pojem výchovy mimo vyučovania je tu namieste.

Ovplyvňovanie, a to zámerné, voľného času detí a mládeže môže byť:

- priame
- alebo sprostredkované.

Najskôr si musíme definovať voľný čas. Toto slovo, príjemné pre každého z nás v sebe zahŕňa množstvo aktivít i pasivity zároveň. **Voľný čas je čas v ktorom sa nevenujeme povinnostiam. Je to čas, v ktorom sa môže žiak ľubovoľne rozhodnúť pre uspokojenie svojich záujmov a pre vykonávanie činností, ktoré mu spôsobujú radosť a uspokojenie.**

Ak si pamätáte, samotný preklad slova škola znamená voľný čas. Treba mať na zreteli, že tú istú činnosť môže dieťa vykonávať vo voľnom čase, ako aj v rámci svojich povinností, pričom uspokojovanie biologických potrieb do voľného času nezahŕňame.

Hlavným a neodmysliteľným znakom voľného času je slobodné rozhodovanie sa pre tú ktorú činnosť.

Učiteľ má vystupovať pred žiakom ako autorita, ktorá nepotláča osobnosť, ale rozvíja jej kladné stránky a pomáha zmierňovať negatívne. A to aj a hlavne v rámci výchovy mimo vyučovania. Ved': „ úlohou tých , čo vykonávajú autoritu, je upevňovať hodnoty, ktoré vzbudzujú dôveru členov spoločnosti a pobádajú ich , aby sa dali do služieb svojich blízkych. Účasť sa začína výchovou a kultúrou: „Právom môžeme predpokladať, že budúcnosť ľudstva je v rukách tých, čo sú schopní odovzdať budúcim generáciám dôvody pre život a nádej . “

(KKC , bod 1917)

Toto je poslanie i pre učiteľa , ako sprostredkovateľa hodnôt pre deti. Po rodine je škola druhým miestom kde dieťa citovo i duchovne dozrieva. A tak úlohou učiteľa je ovplyvňovať výchovu i mimo školy, či mimo triedy . Podľa toho rozlišujeme mimoškolskú a mimotriednu výchovu.

Mimoškolská výchova je časťou pedagogiky a zároveň je i samostatnou vednou disciplínou . Rozumieme pod ňou organizáciu voľného času v priestoroch mimo školy. Má vak nadväzovať na školu a a podporovať rozvoj osobností u detí .

Pod mimotriednou výchovou rozumieme výchovu realizovanú v školských priestoroch, po skončení vyučovania .

Obe plnia viacero funkcií, ktoré dotvárajú ich plný zmysel a význam. Najdôležitejšie z týchto funkcií sú:

- výchovná funkcia – pôsobí na pozitívne alebo negatívne formovanie osobnosti. Učiteľ v úlohe vychovávateľa má pôsobiť a rozvíjať kladné stránky osobnosti dieťaťa. Výchova v tomto chápaní je cieľavedomá a zameraná na poznávanie a uplatňovanie nových hodnôt. Nie nútiť dieťaťu svoj hodnotový systém, ale ponúknuť im ho ako jednu z možností a pomôcť im objaviť vlastné hodnoty v nich a okolo nich skryté.

- vzdelávacia funkcia – ak má byť proces pôsobenia na dieťa komplexný a ucelený, nemôžeme od seba oddeliť výchovný proces od vzdelávacieho. Oba tieto procesy, ak majú splňať svoj cieľ, musia byť v nadväznosti jedného na druhý. Veľmi vhodné a efektívne je uplatniť v oboch procesoch istá dávka hravosti, v ktorej je nenápadne zašifrovaný výchovný i vzdelávací základ.
- sociálna a socializačná funkcia – sociálna funkcia výchovy mimo vyučovania zahŕňa ochranu a starostlivosť o bezpečnosť a uspokojenie primárnych potrieb detí v čase, keď sú rodičia v zamestnaní. Starostlivosť o bezpečnosť nemožno podceňovať, no ani preceniť. Socializačná funkcia je v nadväzovaní nových priateľstiev, vzťahov, uvedomovaní si vlastnej identity, objavovanie schopností a talentov.
- zdravotná funkcia – deti nie sú stroje, rovnako ako dospelí, preto potrebujú čas a priestor na regeneráciu svojich síl a tiež na relax, nielen ako sladké ničnerobenie, ale efektívne a vhodne motivovanú usmernenú oddychovú činnosť.
- preventívna funkcia – zvlášť v dnešnej dobe je táto funkcia veľmi dôležitá a jej cieľom je nielen orientovať záujem detí na pozitívne aktivity, ale aj preventívne pôsobiť v rámci osvetovej činnosti, najmä čo sa týka drog všetkých druhov, nielen tvrdých drog, ale aj spoločnosťou tolerovaných ako sú alkohol, cigarety a káva.

Výchova mimo vyučovania prebieha i v rodine. Spolupráca školy a rodiny je dôležitým kritériom úspechu výchovného procesu. Snaha a ochota musí vyjsť z oboch strán, tak zo strany školy ako aj zo strany rodiny. Pretože ak sú tieto dve protichodné, nemožno očakávať uspokojivé výsledky. I mimo vyučovania má výchova určité pravidlá a princípy, na ktorých stavia.

Princípy výchovy mimo vyučovania sú nasledovné:

1. **princíp dobrovoľnosti** – dáva možnosť dieťaťu vybrať si aktivitu podľa vlastného záujmu
2. **princíp pedagogického ovplyvňovania voľného času** – ovplyvniť voľný čas dieťaťa tak, aby ho samo dokázalo vhodne využívať bez vonkajšieho zásahu pedagóga
3. **princíp jednoty vyučovania a špecifickosti výchovy mimo vyučovania** – mimo vyučovania by nemal byť popieraný vyučovací proces ani poznatky v ňom získané, naopak mali by byť dopĺňané a utvrdzované

4. **princíp aktivity** – deti majú byť nie pasívnymi prijímateľmi ale tvorcami aktivít , ktorým sa venujú v rámci tejto výchovy
5. **princíp odpočinkového a rekreačného zamerania** – aktivity by nemali preceňovať schopnosti a fyzické danosti a predpoklady detí
6. **princíp záujmového zamerania** – upútať pozornosť detí podľa ich záujmov a získať si ich pre danú činnosť
7. **princíp sebarealizácie** – aby neboli potláčane prirodzené schopnosti detí, ale aby naopak boli pozitívne rozvíjané a podporované , aby sa mohli realizovať v tom, v čom vynikajú a sú talentované
8. **princíp pestrosti, zaujímavosti a príťažlivosti** – nemožno ho podceňovať v žiadnom veku . Stále platí, že ak niekoho nezaujme na začiatku, potom si ho už ťažko získame pre tú ktorú činnosť
9. **princíp orientácie na sociálny kontakt** – je dôležité rozvíjať asertívne a prosociálne správanie sa detí , aby sa v nich budoval vzťah empatie k sebe navzájom .

Obsah výchovy mimo vyučovania je rôznorodý, záleží od zamerania výchovného zariadenia . Tieto výchovné zariadenia majú väčšinou činnosť charakter, využívajú metódy, formy a prostriedky rovnaké ako vo vyučovacom procese .

Medzi zariadenia mimotriednej výchovy zaradíme:

- školské strediská záujmových činností,
- školské kluby,
- školy v prírode a podobne .

Medzi zariadenia mimotriednej výchovy patria:

- centrá voľného času,
- domovy mládeže,
- detské domovy (v nich prebieha náhradná výchova),
- reedukačné zariadenia nápravno-výchovného charakteru,
- jazykové školy,
- ZUŠ,
- spoločenské, telovýchovné, kultúrno-osvetové organizácie,
- detské a mládežnícke organizácie pri náboženských organizáciách a pod .

10. Výchovné problémy v škole

Učiteľ sa vo svojej praxi stretáva s rozličnými typmi žiakov, už vôbec nehovoriac o rôznych typoch rodičov. Každý žiak má svoje individuálne vlastnosti, charakter, problémy správania, či iný druh deficitu. Pre učiteľa je dôležité si pamätať, že tak, ako sa v každej triede nachádza veľa dobrých žiakov, sú tam aj takí, ktorí narúšajú často hodinu a jej celý priebeh. Treba mať na pamäti, že v každej triede sa nachádza minimálne jeden žiak, ktorý je provokatér, jeden vodca a sudca, ktorý dokáže so sebou strhnú veľký počet svojich spolužiakov. Učiteľ potom nevie presne kto hodinu rozbúral, preto odsúdi a potrestá celú triedu, čím si samozrejme vybuduje určitý odstup od žiakov a žiakom dá novú príležitosť doberať si ho.

Problémový žiak – je taký, ktorý sa odlišuje od prijímanej normy a tieto prejavy bývajú v rozpore s požiadavkami školy. Treba vždy vylúčiť faktory, ktoré by nasvedčovali, že ide o chorobu. Žiak, ktorý sa takto odlišuje, kladie na učiteľa vyššie nároky, vyžaduje si individuálny prístup a je brzdou pre celú triedu (robí to zámerne). Za problémového žiaka nemôžem označovať žiaka, ktorý v učiteľovi vzbudil zlý prvý dojem. Učiteľ by nemal dať na reči, ktoré nie sú na papieri. Učiteľ sa musí predovšetkým držať papiera (posudku o žiakovom stave). Takýto žiaci sa označujú ako žiaci s poruchami správania, defektmi správania, žiaci s výchovnými ťažkosťami a poruchami (poruchy sociálnej interakcie, poruchy vzťahu k sebe samému, poruchy vzťahu k veciam). Najčastejšie sa však používa termín žiaci s nevhodným správaním.

Najčastejšie problémy v školskej praxi: v oblasti výkonu, správania, citového prežívania, úspešnosti, obľúbenosti, tyranizovanie či šikovanie.

Za problémového žiaka nemôžeme označovať ani hyperaktívneho žiaka, i keď do istej miery je to problém.

To, aby sme sa vyhli problémovým žiakom (aj keď to nejde až tak idealisticky), je potrebné, aby sme zabránili vytváraniu partii, skupín, ktoré takéto činy podporujú. Pretože problémový žiak môže vychádzať každý deň z rodiny, v ktorej je bitý, nepochopený, z rodiny, v ktorej nikto nemá naň čas, z rodiny posudzovania a pod. Najskôr treba odbúrať tieto možnosti; ak sa nič z nich nepotvrdí, ani po zdravotnej stránke, naozaj ide o problémového žiaka.

POZOR: problémový žiak potrebuje pomoc, nie odsúdenie!

Problémy: zhoršené správanie, výtržníctvo, krádeže, narkománia, alkoholizmus, gamblerstvo, záškoláctvo, šikana, odvrávanie...

Väčšinou problémových žiakov zakrýva svoj skutočný strach pred niečím, zakrýva nedostatok lásky a odpustenia. Takýmto žiakom treba venovať zvýšenú pozornosť; konzultácie z detským, školským psychológom a pod.

Problémy môžu byť:

- pasívne (úteky, tuláctvo),
- aktívne (agresivita, šikana, delikvencia, terorizmus, vražda, suicídium),
- kompromisné (nestabilnosť v kolektíve).

Najviac problémov vzniká v období dospievania, puberty a adolescencie. Ťažkosti v láske, rozchody, minikriminalita, sexuálne radovánky, sprosté reči, vulgárnosti, citová labilita (výbuchy smiechu a s odstupom času búrlivý hnev, schopnosť zabiť), vytváranie skupín IN alebo OUT (podľa reči, obliekania, bohatstva, veľkosti svalov, zaoblenosti bokov, v neskoršom veku prvé straty panictva a panenstva, neskryvanie intimity – chválenie sa stratou panenstva, s počtom dievčat, ktoré som už vystriedal a pod.), úzkosť, hnev, stres, nedôvera, podozrievanie...

Takýto žiaci často vychádzajú z rozličných typov rodín:

- **autoritatívny typ rodiny:** diktatúra, dodržiavanie poriadku; bojzlivosť a zároveň agresia na nevinných,
- **kuratelný typ rodiny:** ochranársky, strata viery vo vlastné schopnosti, nech rozhodnú iní; je egocentrický, vyžaduje protekciu, pretože sám si nedokáže vybaviť nič,
- **kooxistenčný typ rodiny:** ľahostajnosť, nemôžeme predsa zasahovať dieťaťu do života; lenivosť,
- **typ rodinnej spolupráce:** priateľskosť, láskavosť, dobré vzťahy...

Problémovosti žiakov sa môžeme zbaviť: nevytváraním patologicky úzkostného vzťahu; tým, že nebudeme zdôrazňovať neustále rodičovské príkazy a zákazy, neprojektovať život dieťaťu, nerobiť na dieťa vysoké nároky, netraumatizovať poukazovaním na jeho morálne nedostatky, či neustála protekcia.

10. Školská neúspešnosť

Je charakterizovaná predovšetkým tým, že takýto žiak alebo problémový žiak sa nechce učiť, má narušený vzťah k učeniu, má nízku motiváciu k učeniu. Vychádza z rodiny, v ktorej nemá podporu a pod.

Školská neúspešnosť je podmienená aj tým, ako žiak pozerá na seba, sebahodnotenie. Väčšinou sa dostáva do konfliktu sám so sebou, pretože niečo iné vyžadujú od neho rodičia, niečo iné škola a on chce takisto niečo iné, prípadne akýsi kompromis.

Učiteľ sa dostáva do situácie, kedy musí riešiť takéto problémy školskej neúspešnosti. Dostáva sa do neštandardných situácií = neočakávané, nepredvídateľné situácie, ktoré pôsobia veľmi rušivo. Od učiteľ vyžadujú náročnejší prístup a niekedy môžu vyústiť do otvoreného konfliktu. Neočakávané situácie môžu byť: **jednoduché, problémové, konfliktné.**

Neprospech =

Príčiny školskej neúspešnosti:

Možnosti znižovania neúspešnosti:

11. Diagnostikovanie výkonov a správanie žiakov

Dnešná prednáška je veľmi náročná. Preto dávajte dobrý pozor! Prejdeme terminológiou, ako sú: diagnostika, diagnóza a diagnostikovanie.

Diagnostika = osobitné a hlbšie poznávanie.

Tento pojem sa v pedagogike používa v dvoch významoch:

- **diagnostikovanie:** proces zisťovania a hodnotenia stavu rozvoja žiaka vzhľadom na stanovené normy (osnovy...); je to proces na seba nadväzujúcich krokov, z ktorých sa vyvodzujú určité opatrenia - praktickosť,
- **špeciálna vedná disciplína pedagogiky:** teoretickosť.

Výsledkom diagnostikovania je **diagnóza** = vyslovenie súdu (žiakovi, triede, skupine), rozpoznanie určitého stavu alebo príčin ich vzniku. Diagnóza je vždy spojená s pedagogickým rozhodovaním učiteľa, sama o sebe nie je cieľom. Vzniká na korekciu výchovných a vzdelávacích činností a podmienok, v ktorých prebieha. Diagnóza musí mať **vedomý charakter a vedecký prístup.**

Základnou funkciou diagnostiky je **pomoc žiakovi.** Diagnostika len dopĺňa učiteľovu činnosť.

Druhy diagnóz:

- mikrodiagnóza: je spojená s praktickou činnosťou učiteľa, je najčastejšia. Mikrodiagnóza je krátkodobá, reflexívna a spojená s edukatívnou mikroreguláciou objektu. Reguluje učenie žiakov, výchovu a výučbu.
- Základná, denná diagnóza: viazanosť na špecifické činnosti, má formálnu podobu. Faktor času limituje úroveň diagnózy a je posilňovaný aj počtom žiakov v triede,
- Dlhodobá diagnóza: sústavné a dlhodobé skúmanie (triedny učiteľ a výchovný poradca).
- Oficiálna: kartotečné listy, informačné listy o žiakoch,
- Neoficiálna: učiteľ pre vlastnú potrebu.

Diagnostikovanie má niekoľko etáp:

- formulácia cieľov diagnostikovania – oblasť hypotéz,
- príprava diagnostických nástrojov,
- zber údajov,
- spracovanie a triedenie údajov,
- interpretácia zistených údajov,
- stanovenie hodnotiacich súdov,
- formulácia diagnostických opatrení (v praxi sa na túto postupnosť často neberie a neprikladá dôraz).

Istým diagnostikovaním je aj **školské hodnotenie žiakov**. Školské hodnotenie je v pedagogike, a nielen v nej, veľmi diskutovaným problémom; je vystavené veľkej kritike, pretože sa nevie nájsť vhodný spôsob hodnotenia (ústne, písomne...).

V prvom rade si musíme zadefinovať, čo je to hodnotenie. **Hodnotenie** = posudzovanie, dôležité je špecifikum hodnotenia. Vytvorenie vzťahu medzi subjektom a objektom hodnotenia. Hodnotenie nie je len posudzovanie školských výkonov a správania žiakov, ale aj hodnotením rodiny, z ktorej žiak pochádza, medzi akými vrstovníkmi sa pohybuje a pod. Preto je veľmi potrebná, pri hodnotení, spolupráca rodiny a školy – bohužiaľ, ide skôr o proklamáciu tohto tvrdenia než o praktický účel. Hodnotenie môže byť **jednorázové, priebežné, implicitné (nezámerné), explicitné (vedomé)**.

Funkcie hodnotenia:

- diagnostická, prognostická, kontrolná, regulačná, informačná, výchovná, motivačná, sociálna, poradenská, spätná väzba, hodnotiaca, disciplinačná...

klasifikácia = kvantitatívne vyjadrenie výsledkov žiaka (číslo, písmenom, slovom, percentami, bodmi...)

Školské hodnotenie = aktivity učiteľa, školy, ktoré zahŕňajú rôzne úrovne a formy posudzovania, skúšania, preverovania a klasifikácie žiakov. Je druhom hodnotenia, kde objekt a subjekt hodnotenia zaujímajú zvláštne postavenie, vyplývajúce z ich vzťahov vo výchove a z ich postavenia v určitej výchovnej inštitúcii. Je to **každá prejavená mienka učiteľa a školy o vlastnostiach a činoch žiaka**. K neformálnym (väčšinou ústne) prejavom školského hodnotenia patria: súhlas, nesúhlas, triedenie žiakov, odmeny, tresty... K formálnym (na papieri) prejavom patria: klasifikácia, vysvedčenia, slovné hodnotenie, špeciálne posudky...

Školské hodnotenie vyvoláva mnohé problémy (ak rodiny nechápe, prečo má ich dieťa takú známku, akú má a pod.). Sú to často prejavy očakávania a predstáv o hodnotení; ak sú nenaplnené, nastáva konflikt medzi rodičmi a učiteľom, resp. školou (väčšinou preradia žiaka na inú školu, namiesto toho, aby rodičia naozaj posúdili úspešnosť svojho dieťaťa).

V poslednom období sa v SR, ale aj inde, hovorí o tzv. **slovnom hodnotení**. Sú však na to rozdielne názory. Klasické známkovanie sa má nahradiť najmä pre tie deti, ktoré pociťujú strach zo školy. Slovné hodnotenie je požiadavkou humanizácie školy. Slovné hodnotenie sa proklamuje najmä na 1. stupeň elementárnych škôl (ZŠ), aby tak deti nezískali hneď negatívne myslenie o známkovaní.

Vývin školského hodnotenia

Viac-menej sa vyvinulo z pedagogickej diagnostiky. Do 20. storočia je teda školské hodnotenie aj vývinom pedagogickej diagnostiky. Treba však rozlišovať medzi **teoretickými náhľadmi významných pedagógov a praxou školského hodnotenia**.

Najdôležitejší medzník nastal rozvojom školstva v druhej polovici 18. storočia, kedy sa zaviedla **povinná školská dochádzka** a školské hodnotenie začalo plniť **selekčnú funkciu**. Dogmatické vyučovanie je postupne nahradené slovno-názorovým. Všetky tieto predpoklady viedli k tomu, aby sa **kodifikovalo školské hodnotenie**. Začali sa využívať poznatky aj z mimo - vedných odborov pedagogiky, kritizovať tradičné školstvo, pozornosť sa upriamila na žiaka a zmenili sa aj kompetencie učiteľa.

Etapy vývinu školského hodnotenia:

- **1. prvá etapa** trvá až do vzniku moderného školského systému riadeného štátom, kodifikuje sa školská dochádzka. S podnetmi na školské hodnotenie sa môžeme stretnúť už v 16. storočí, kedy sa diferencujú dva prístupy – nemilosrdný penalizmus a láskavý humánný prístup. Autoritatívnosť a dogmatické učenie s podriadenosťou žiaka; hierarchia priestupkov (malé, väčšie, veľké. Toto obdobie sa nazýva aj **čierna pedagogika**, prípadne aj extrémnou prísnosťou **orbilianizmu** (od Horatiovho učiteľa Lucia Pupilla Orbilia). V tomto období platil **monitorovací systém** (žiak bol neustále sledovaný) a **denunciácia** (doslova: bonzovanie – keď si videl priestupok, a neoznámil si ho, bol si za to potrestaný ty); žiaci boli hodnotení tzv. **lokáciou** (sedeli podľa svojich výsledkov). Bolo potrebné zaviesť humanistické prístupy do výchovy, aby sa odstránil alebo zmiernil trest. Už **Aristoteles** zdôrazňoval, aby sa z výchovy odstránil otrocký spôsob učenia a násilia. **Erazmus Rotterdamský** poukazoval na ustrašených žiakov a prísnych učiteľov. Bitie a ostatné druhy otrockých a telesných trestov sa majú používať len v krajných prípadoch. **J. A. Komenský**: zo škôl sa musí odstrániť donucovanie, tresty len v krajnom prípade. V období rozkvetu jezuitských, piaristických a iných škôl v 17. -18. storočí sa dostávajú do popredia bystrý žiaci, ich talent bol označovaný ako **ingentia**. Komenského humanistický prístup nebol veľmi pochopený a docenený v jeho dobe. Toto obdobie začalo robiť selekciu bystrých a „tupejších.“ Ako prvé školské hodnotenie, jeho vznik a zavedenie vysvedčení do škôl pripisujeme katolíckej cirkvi, predovšetkým jezuitom. Vysvedčenie plnilo motivačný charakter. Jezuiti odsudzovali tresty, začali volať žiaka menom a priezviskom, učiteľ neuráža žiaka (netrestať prirýchlo). Jezuitská pedagogika je založená na neustálom precvičovaní a opakovaní. Na trestanie žiakov sa pozval vždy nezávislý človek. Stretávame sa aj s **dokumentáciou žiakov, plánovaním učenia a poznávaním žiakov; odbúravaním chýb...**
- **2.: 19. storočie**, rozvoj školstva, demokratizácia, klasifikácia známami, skúšky nemali náboženský charakter, ale odborný; úpravy školskej disciplíny, učiteľ sa nezameriava na prehrešky žiakov, ale na to, prečo ich robí, čo je ich príčinou vzniku...
- **3.: 20. storočie**: snaha nahradiť tradičné spôsoby skúšania a klasifikácie, zavedenie skôr testovania a pod.

Metódy pedagogickej diagnostiky

Vychádzajú z výskumných, empirických metód. **Metóda** je spôsob, cesta, akým sa približujem k cieľu a odovzdávam obsah posolstva. **Diagnostické metódy** – sústava podnetov, ktorými zámerne vyvolávame správanie skúmanej osoby. Každá metóda je vhodná na poznávanie určitej skupiny javov.

Metódy pedagogickej diagnostiky delíme:

- **podľa počtu:** hromadné, skupinové, individuálne,
- **podľa etáp:** metódy získavania, triedenia, spracovania a vyhodnocovania,
- **podľa stupňa komplexnosti,**
- **podľa stupňa objektivity.**

Najčastejšie delenie je: metódy **štandardizované a neštandardizované.**

Metódy:

1. Pozorovanie: zámerné, bezprostredné vnímanie javov, selekcia (pozorujem len vonkajšie javy), je prevažne subjektívne, interpretujem skúmané javy. Môže byť: náhodné, systematické, orientačné, krátkodobé, dlhodobé, celostné, špeciálne, porovnávacie, pozorovanie individua, skupiny, miniatúrne (životné situácie). Pozorujeme: správanie, aktivity a pod. Potrebujeme mať vypracovaný plán pozorovania, druh, cieľ, pedagogický denník. To, čo vypozerujem, zaznamenávam (súkromná vec) na protokoly, dokumenty, do stupnice, škály. Posudzovacia škála pre učiteľov: pohotovosť žiaka pri učení, vytrvalosť pri učení, uvedomelosť pri učení, poznávacie záujmy, úroveň nárokov, identifikácia s učebnými úlohami, úsilie pri učení, samostatnosť, tvorivosť. Škály môžu byť: **nominálne (javy označíme číslom), poradová, opisná (kategorická).**

2. Rozhovor: interviu, bežný spôsob zisťovania informácií, založený na komunikácii, má multifunkčný charakter. Predmetom rozhovoru: objektívne, subjektívne údaje. Pri rozhovore je dôležité kladenie otázok (priame, nepriame, otvorené, uzavreté, projektívne, doplňujúce, alternatívne). Rozhovor môže byť: **riadený (štandardizovaný, čiastočne štandardizovaný, voľný), neriadený, individuálny, beseda.**

Pri rozhovore je dôležitá kooperácia, anamnéza a nadviazanie kontaktu s respondentom.

3. Dotazník: metóda zhromažďovania údajov o javoch na základe odpovedí, mienok tých, ktorí sú oboznámení s týmto javom. Pomerne rýchly zber informácií. Má písomnú podobu.

Môže byť: **anonymný, dotazník záujmov**. Otázky sú otvorené, uzavreté, dichotomické (áno, nie), polynomické (nie som rozhodnutý), škálovacie, kontorlné. Odpovede do dotazníka môžu byť: zakrúžkovanie, doplnenie, kombinované a pod. (bližšie pozri: Švec, Š.: Metodológia vied o výchove).

4. Didaktické testy: merný nástroj, súbor učebných úloh. Test = nástroj na meranie vzorcov správania, výsledkov výučby a pod. Je to vopred pripravená písomná, ústna alebo praktická skúška. Môžu byť: štatisticko-normatívne, kritériálne. Ďalšie delenie podľa: vedomostí, schopností, výkonu, kontrolné, diagnostické, skúšobné, prognostické, omnibus, verbálne, neverbálne, individuálne, skupinové a iné. V školstve sa o didaktické testy opierajú vzdelávacie štandardy. Každý test musí obsahovať návod, ako ho začať vyplňovať.

Štandardizovanie didaktických testov = zdokonaľovanie. Neštandardizované didaktické testy = pre učiteľovu vlastnú potrebu. Dôležitá je konkretizácia cieľov učenia, operačný charakter, **konzistentnosť, operacionalizácia, kontrovateľnosť**.

Testová úloha = súbor poskytnutých informácií (väčší, menší). Môže byť: s viazanou odpoveďou, úlohy na usporiadanie, priradenie, preradenie, úlohy s voľnou odpoveďou...

Učebná úloha = každá pedagogická situácia na zistenie určitého dosiahnutia učebného cieľa, zameraná na obsahový, operačný a motivačný aspekt učenia.

Pri testoch je dôležitá **grafická úprava, validita (platnosť), reliabilita (spol'ahlivosť), senzibilita (citlivosť), dĺžka a čas testu, diskriminačná hodnota jednotlivých úloh, ekonomickosť testu, jeho objektivita a administrácia**.

5. Skúšanie: je to vedomá činnosť, ktorej cieľom je poznanie a hodnotenie inej osoby, slúži na kontrolu a preverovanie. Druhy skúšania: **ústne skúšky, písomné, praktické, skúšanie jedného žiaka, dvoch, skupiny, frontálne skúšanie, monologické a dialogické, orientačné, priebežné, tematické, záverečné**. Pri skúškach sa dáva študentom možnosť **improvizácie**.

12. Učiteľ a výskum

- (pozri Švec, Š.: Metodológia vied o výchove)

V dnešnej prednáške sa budeme zaoberať metódami, s ktorými sa stretnete pravdepodobne počas písania seminárnych prác, resp. pri písaní svojich záverečných prác. Na úvod si musíme opäť zafinovať niektoré termíny.

Meranie – homomorfné zobrazenie nejakého empirického relačného systému do nejakého numerického relačného systému.

Školovateľnosť = docilita.

Druhy stupníc merania:

- **nominálna:** základné hodnoty, zdravotný vzťah, národnosť...
- **poradová:** výsledky sú zisťované poradovými stupnicami,
- **intervalová:** intervaly,
- **podielová.**

Objektivita = opak subjektivity, každý údaj sa môže interpretovať len jediným spôsobom.

Validita = miera, do akej daný výskumný nástroj meria ten znak, ktorý má merať. Môže byť: obsahová, kritériová, konštruktová, interná a externá.

Reliabilita = presnosť zisťovania.

Triangulácia = tri známe body v teréne slúžia na zistenie štvrtého bodu, dôležité je pretínanie.

Teraz si prejdeme niektorými kvantitatívnymi a kvalitatívnymi metódami.

Kvantitatívne metódy

1. Metóda pozorovania

Je najprirodzenejšou metódou. Je to objektívne, zámerné, cieľavedomé, plánovité a systematické pozorovanie. **Dôležité:** cieľ pozorovania, predmet, časové dimenzie, spôsob.

Etapy pozorovania: príprava, vlastné pozorovanie, analýza pozorovania.

Druhy pozorovania:

- neštrukturované – bez prípravy. Je otvorené, pružné,
- štrukturované: podľa určitých kategórií,
- priame (osobne), nepriame pozorovanie.

Zistené javy sa zaznamenávajú do **kódov**. **Kódovanie** môže byť: intervalové (3 – 30 sekúnd), prirodzené kódovanie (podľa kategórií). Výsledky môžeme uverejniť prostredníctvom posudzovacej škály. **Škála** = stupnica, väčšinou 3-9 stupňov. Potom sa vyhotovuje tzv.

záznam o pozorovaní, či skôr **protokol**. Pozorovacie systémy = najznámejšie –Flandersov a Bellackov.

Vyhodnocovanie získaných údajov: zisťuje sa celková dĺžka, frekvencia, sekvencia (aký jav nasleduje za ktorým), frekvencia-sekvenčnosť (kombinácia). Než začneme pozorovanie, treba ho zacvičiť a odstrániť chyby.

2. Interview

Ide o najstaršiu metódu. Je to priama interpersonálna interačná situácia sociálnych rol, v ktorej sa jedna osoba opytuje otázkami respondenta na získanie vedomostí, odpovedí na riešenie výskumného problému.

Fázy interviewu: najprv je dôležité: téma, cieľ, štruktúra, podmienky.

- úvod: oboznámenie, prečo, účel,
- forma otázok,
- spracovanie otázok a odpovedí.

Otázky môžu byť otvorené, zatvorené, priame, nepriame. **CHYBY:** dvojznačnosť otázok, sugestívnosť, viacnásobné otázky.

Druhy interviewu:

- štandardizovaný: presne stanovené otázky,
- neštandardizovaný: voľnejšie, pripravené len určitý okruh otázok,
- pološtandardizovaný: kombinácia predošlých dvoch.

3. Metóda verbálnych výpovedí

Čiže osoby verbalizujú, slovami vyjadrujú svoje myšlienky. Verbálne výpovede: priebežné (nahlas, voľné výpovede), retrospektívne (po skončení činnosti, napr. učiteľ po odučenej hodine).

Spracovanie výpovedí sa prevádza do písomnej podoby. Často učitelia vymýšľajú tzv. modelové situácie.

4. Metóda dotazníka

Dotazník = výskumný, vývojový a vyhodnocovací nástroj na hromadné a pomerne rýchle zisťovanie **informácií**. **Dotazník má dotazníkové položky, môže mať viacero foriem.** **Odpoveďová** časť dotazníka môže byť: vytvorená odpoveď, výberová, kombinovaná.

Dotazníku je veľmi príbuzná anketa. Zistenie údajov sa môže premeniť na kvantitatívne údaje (čísla, početnosť...), kvalitatívne údaje (typy odpovedí).

Štruktúra dotazníka: vstupné info: úvod (účel a dôležitosť), inštrukcie (ako sa má vyplňať); vecné položky, populačné položky, záverečné ustanovenia.

Druhy dotazníkových otázok: priame, nepriame, špecifické, nešpecifické, uzavreté, polouzavreté, názorové otázky.

Druhy dotazníkových odpovedí: neštrukturovaná, doplňovaná, tabelárna (tabuľka), škálová, poradová, zoznamová, kategorická.

Zostavovanie dotazníkových položiek

Špecifikovanie premenných, výber formy podnetovej časti dotazníka, výber formy odpovedí, príprava dotazníkových položiek (sekvencia položiek, dizajn, dĺžka, forma bodovej hodnoty), pilotné odskúšanie dotazníka, stanovenie výskumnej vzorky, administrovanie dotazníka (sprievodný list), príprava dotazníkových dát (kódovanie, protokoly), zhodnotenie dotazníka (validita, reliabilita, objektívnosť).

5. Obsahová analýza textových dokumentov

- **zjavný obsah:** čierne na bielom (slová, spojenia...),
- **objektívny opis:** analýza presne definovaných obsahových kategórií,
- **systematický:** rozbor obsahových kategórií,
- **kvantitatívny:** na základe číselného vyjadrenia,
- **kvalitatívny:** frekvencia, kontigencia, dichotómia výskytu, intenzita, meranie času, plochy, systém kategórií.

Druhy textových dokumentov:

- **podľa účelu:** oficiálna povaha (výskumné, politické, legislatívne, administratívne...), osobná povaha (učiteľove zápisy, žiacke denníky...),
- **podľa nosičov informácií:** písomné, obrazové, zvukové...,
- **podľa druhu obsahu:** ikonické...,
- **podľa disponibility a možností spracovania:** dostupné, účelovo pripravené texty.

Metodika obsahovej analýzy: stanovenie výskumnej vzorky, voľba analytickej jednotky obsahu (pojem, termín, výpovedná hodnota, téma, štrukturovanie, stanovenie kategórií, kvantifikácia, interpretácia).

Obsahová analýza pomocou počítača

System the General Inquirer. Počítač je naprogramovaný na identifikovanie týchto slov a na umiestnenie predurčených kategórií (aj vyše 80 kategórií). Po prečítaní textu počítač vytlačí zoznam hesiel a častosť ich výskytu, proporciu viet, grafy...

Aplikácia obsahovej analýzy: edukačná komunikácia, masmediálne vzdelávacie seriály, skúmania postojov, poznávanie trendov...

6. Projektová metóda

Napr. obrázky, kresby, nedokončené vety, **semiprojektové** procedúry (**kresbové** – kresba postavy, školská spôsobilosť, kresba určitej situácie, kreativita; **dotazníkové projektívne** – procedúra nedokončených viet, na doplňovanie, obrázky, fotografie, literárne práce, zoznam prečítaných kníh; **projektívne interview** – priamy kontakt so žiakmi; **projektívne potupy v skupinovej práci** – skupinové riešenie úlohy; **procedúra voľby farieb** – modrá, zelená, červená a žltá farba.

7. Sociometria

Analýza sociálnych vzťahov. Základnú jednotku tvorí sociálny atóm (makroštruktúra, mikroštruktúra, sociálna realita (makro a mikro spolu). Jadrom sociometrie je voľba členov. Môže ísť o ľubovoľný počet volieb alebo o stanovený počet volieb. Kritéria volieb môžu byť rozličné. Opis určitých situácií (hlavná činnosť, emocionálne väzby, reálnosť, potencionalnosť, výsledky – sociogram – grafické znázornenie, sociometrické matice – určitá skupina možností, sociometrické indexy, voľby – jednosmerné, dvojsmerné, bez voľby).

Variety sociometrie: vzťahová analýza, preferenčný záznam, hádaj kto, voľba konaním, odhad času, metóda SORAD. Nakoniec treba celý proces sociometrie vyhodnotiť.

8. Experiment

Záleží od validity a vhodného výberu ľudí (náhodný výber a pod.).

Druhy experimentu:

- terénny: pravý terénny (znáhodňovanie, počet krokov, čas...)
- kváziexperimenty: v ňom sú diskutabilné práve výsledky experimentu, ich vážnosť, chýba tu znáhodnienie, je potrebná dôkladná analýza výsledkov

9. Štatistické spracovanie

Predmetom bývajú hromadné javy. Základný súbor obsahuje štatistické znaky, ktoré môžu byť vyjadrené slovne, číselne (kvantitatívne, kvalitatívne). Vo výberovom súbore ide len

o časť základného súboru. Zovšeobecnenie výsledkov z výberového súboru na základný súbor sa nazýva štatistickou inferenciou. V štatistike záleží na premenných, na štatistickej deskripcii a inferencii.

Medián = hodnota za radu hodnôt zoradených podľa veľkosti, ktorá delí tento rad na polovice.

Kvartily = hodnoty, ktoré rozdeľujú obor hodnôt znaku na štyri intervaly.

Aritmetický priemer

Štatistické údaje sú veľmi povrchné ukazovatele (diskusia).

10. Prognostické metódy

Prognostika = náuka o prognózovaní. **Prognózovanie** = praktická činnosť zostavovania prognóz, výsledkom je prognóza. **Prognóza** = vedecky zdôvodnená výpoveď o budúcom stave skúmanej problematiky (ako, kde, akým spôsobom). **Predikcia** = jednoznačná predpoveď objektívne možného, dosiaľ nepozorovaného stavu vecí.

Pri prognózovaní rozoznávame: vstupy a jeho výstupy-

Metódy prognózovania:

- exploratívne: vývinové podmienky predmetu prognózovania,
- normatívne: cieľové prognózovanie,
- objektívne a subjektívne,
- systémové: modelujú budúcnosť ako systém,
- štatistické,
- operačného výskumu: grafy a pod.,
- heuristické = objavovať, nachádzať,
- špeciálne a všeobecné,
- delfská metóda = anonymita expertov, spätná väzba, štatistické určovanie zhody. Ide o presne zadefinovaný program, systém otázok, ktoré sú kladené expertom formou dotazníka alebo osobných rozhovorov, aby sa zistila ich individuálna mienka. Ide o 10-20 expertov,
- morfologická prognostická analýza: má niekoľko krokov,
- brainstorming: burza nápadov,
- synektická metóda,
- expertízne metódy.

Kvalitatívne metódy

1. Kazuistika = štúdium prípadu a ich riešenie. Anamnéza = rozpomenutie, zistenie stavu pred postihnutím, môže byť osobná, rodinná. Katamnéza = spomínanie si, ide o stav sledovania po skončení nápravy. Diagnostikovanie, diagnóza = rozpoznávanie výsledkov vzdelávania a výchovy žiaka. Prognostikovanie, prognóza – vid' predchádzajúcu kapitolu. Diagnostická dokumentácia = súbor dokladov, informácií...

Druhy kazuistík: opis histórie prípadu, štúdium prípadu, komplexná kazuistika, čiastková, celková, voľná, podľa plánu, klinická, ušebnicová, časopisecká.

Pramene informácií ku kazuistike: v škole ide predovšetkým o triednu knihu, výkaz, vysvedčenie...

Metódy kazuistiky triedy: pozorovanie, rozhovor, pasportizácia = opis školy, určenia jej miesta v skupine škôl rovnakého typu, jej špecifickosť, analýza dokumentov. Dôležitá je **kredibilita** = dôveryhodnosť.

V triede sa nachádzajú žiaci: šplhúni, žartujúci, gang.

2. Školská etnografia

Dôležité: pozorovanie, rozhovor, získanie dokumentov z prostredia. Fázy: začiatok výskumu, zber empirických údajov – poznámky, rozhovory, analýza dokumentov, etnografická analýza a syntéza, písanie etnografických textov, zhrnutie a zhodnotenie.

3. Historická etnografia – spomienkové rozprávanie, biografie osobností, memoáre...

4. Metóda historiografie – minulosť, dejiny. Dôležité: encyklopédie, bibliografie, periodiká, historické učebnice a iné.

5. Metódy filozofovania o výchove – ide o proces, v ktorom sa odhaľujú, skúmajú a rozširujú predpoklady premeny výchovnej reality na účinný faktor tvorby kultúrneho spoločenstva a premeny ľudského individua na člena tohto spoločenstva. Môže ísť o: scientické a antiscientické filozofovanie.

6. Metódy porovnávacej pedagogiky a andragogiky – skúma dokumenty (zákony...), používa rozhovor, pozorovanie, dotazník...), využíva opisnú, historickú, sociometrickú metódu, metódu modelovania...

- ostatné naštudovať: Švec, Š.: Metodológia vied o výchove. Bratislava: Iris 1998

SYLABUS

ZÁKLADY PEDAGOGIKY

PaedDr. Pavol Tománek, PhD.

1. Pedagogika a výchova (delenie pedagogických disciplín; pomocné vedy pedagogiky a ich členenie, hraničné disciplíny; učenie, vyučovanie, výučba, vzdelávanie, edukácia; pedagogika ako veda;
2. Základné vývinové trendy pedagogiky
3. Vývin školstva a pedagogiky na Slovensku v 19. a 20. storočí
4. Škola a jej funkcie
5. Alternatívne školy
6. Rodina a jej výchovná funkcia
7. Dieťa – žiak ako subjekt edukácie (osobnosť žiaka, práva dieťaťa)
8. Základy pedagogiky voľného času
9. Výchovné problémy v škole
10. Školská neúspešnosť
11. Diagnostikovanie výkonov a správanie žiakov
12. Metódy pedagogickej diagnostiky
13. Učiteľ a výskum

Literatúra:

- BAĎURÍKOVÁ, Z. *Školská pedagogika*. Bratislava : UK, 2001.
Časopis *Vychovávateľ* a iné.
- FREEMANOVÁ DOROTHY, R. *Manželská kríza.*, Martin : Osveta, 1992. s 15, 18, 79-88.
- HAMAROVÁ, J. – HOLKOVIČ, E. *Výchova v rodine*. Bratislava : Smena, 1986. s.1- 3, 15-18, 20- 25.
- KRANKUS, M. *Pedagogika 20. storočia*. Bratislava : UŠI, 1990.
- MASARIK, P.- MASARIKOVÁ, A. *Vybrané kapitoly z pedagogiky voľného času*. Nitra : PF UK, 2002. ISBN 80-968735-0-4.
- PETLÁK, E. *Všeobecná didaktika*. Bratislava : IRIS, 1997.
- PRUCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 2002.
- REBLE, A. *Dejiny pedagogiky*. Bratislava : SPN, 1995.
- SCHOOLER JAYNE, E. *Adopcia – vzťah založený na sľube*. Bratislava : Návrat domov, 1999. s. 26- 27.
- SPOUSTA, V. *Kapitoly z pedagogiky voľného času*. Brno : PF MU, 1998. ISBN 80-210-1274-9.
- SPOUSTA, V. *Metódy a formy výchovy vo voľnom čase*. Brno : PF MU, 1998. ISBN 80-210-1275-7. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky voľného času*. Brno : Paido, 1995. ISBN 80-901737-9.
- SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy vo voľnom čase*. Brno, 1994. ISBN 80-210-1007-X.
- ŠVEC, Š. *Metodológia vied o výchove*. Bratislava : IRIS, 2002.
- ŠVEC, Š. *Základné pojmy v pedagogike a andragogike*. Bratislava : IRIS, 1995.
- TUREK, I. *Inovácie v didaktike*. Bratislava : MPC, 2004.

Požiadavky k udeleniu zápočtov, resp. kreditov:

- **účasť**,
- **aktivita** na seminároch (prezentácia svojej seminárnej práce),
- vypracovanie **seminárnej práce** (2-3 strany, 1/5 riadkovanie, veľkosť písma 12, hlavička, meno a priezvisko, dátum odovzdania práce, zoznam použitej literatúry, poznámky pod čiarou, citovanie, tabuľky – prevzaté, vlastné, grafy, situácia u nás a vo svete, poslať na mail), = podľa **FINDRA, KATUŠČÁK**: Akademická príručka
- **preskúšanie** (záverečný test, diskusia).

Témy seminárnych prác:

1. Výchova a jej poslanie v dnešnej spoločnosti
2. Etická výchova, jej pozitíva a negatíva
3. Ako sa vyvíjala etická výchova v SR?
4. Náboženská výchova, jej pozitíva a negatíva
5. Ako sa vyvíjala náboženská výchova v SR?
6. Dôležitosť etickej a náboženskej výchovy v SR
7. Sexuálna výchova - vzťah k etickej a náboženskej výchove (ich postoje)
8. Výchova k manželstvu a rodičovstvu v SR (prípadne v EU)
9. Výchova a voľný čas
10. Štátne, súkromné a cirkevné školy na území SR
11. Etická, náboženská a sexuálna výchova v krajinách EU
12. Slovné hodnotenie – klady a nedostatky
13. Odmeny a tresty – ich význam vo výchove
14. Čo je to láska? – vymedzenie pojmu, rôzne pohľady
15. Odpustenie – jeho dôležitosť vo výchove
16. Prijat' druhého takého, aký je - dôležitý bod vo výchove
17. Egoizmus verzus sebadarovanie
18. Homosexualita a lesbicizmus – progres alebo úpadok?
19. Partnerstvá verzus manželstvá – heterosexuáli, homosexuáli
20. Abort (potrat) a eutanázia – progres alebo úpakok?
21. Klonovanie - progres alebo úpadok?
22. Kodifikovanie pedofílie – progres alebo úpadok?

23. Kedy začína a končí život? – zabitie ako vražda a zabitie ako odobrenie zákonom

24. Náboženská a etická výchova – spoločné a odlišné znaky

- úvahy: Moja mama ma nechcela; Som neprijatý; Rodičia chceli chlapca/dievča a narodil,-la som sa ja; Som jedináčik – dobré, zlé?; Problémy mladých ľudí so sexualitou; Impotencia; Rozvod – progres alebo úpadok; Panenstvo, panictvo – progres alebo úpadok; Nedokážem prijať to, že...; Som veriaci – progres alebo úpadok; Som ateista – progres alebo úpadok; Odpustenie alebo neodpustenie....